

บทความวิชาการ

เมืองนิมิตร: “อุตตมทัศน์” ของนักอุดมคติ¹

Mueang Nimit: ‘Uttamatasana’ of an Idealist

วีรวัฒน์ อินทรพร

อ.ด. (ภาษาไทย) , อาจารย์

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

This article aims at analyzing the novel “Mueang Nimit”, previously named *A Dream of an Idealist*, known as a Thai political novel presenting Utopia, an ideal society by M.R. Nimitramongkhon Navaratana. The study focuses on the analysis of its theme presentation, main character, and social aspects. It has been found that the main theme of this novel is not the presentation of Utopia as previously stated, but of ‘Uttamatasana’ which determines the ways of life. The main character was the one who was disappointed with the reality in society which was different from his ideal thoughts; however,

¹ แก้ไขปรับปรุงจากบทความเรื่อง “มีอะไรในเมืองนิมิตร” นำเสนอในการเสวนาทางวิชาการเรื่อง “100 ปี ชาตกาล น.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ นักคิดคนไทย” จัดโดยภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุมราชวดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

he strongly continued to maintain them. Regarding social aspects, the author had compiled knowledge of and attitudes towards politics as it should be in the society, not only in Thai but also in the world society. The author's ideas are the combination of criticism on society and hope that the world will be perfect in the future through literary techniques has maintained the long-lasting value of this novel.

Keywords : M.R. Nimitaramongkhol Navaratana, Mueang Nimit, social aspect, Uttamatasana

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* หรือชื่อเดิมว่า *ความฝันของนักอุดมคติ* ของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนวนิยายการเมืองของไทยที่นำเสนอสังคมอุดมคติ โดยมุ่งวิเคราะห์ในด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง ตัวละคร และมิติทางสังคมของนวนิยายเรื่องนี้ ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* มิได้มีแก่นเรื่องหลักอยู่ที่การนำเสนอภาพสังคมอุดมคติดังที่เคยกล่าวกันมา แต่มีแก่นเรื่องหลักอยู่ที่การนำเสนอความสำคัญของ “อุดมทัศน์” ซึ่งกำกับการดำเนินชีวิตของบุคคล ตัวละครเอกของเรื่องเป็นผู้ที่แม้จะต้องเผชิญกับความผิดหวังที่ชีวิตจริงแตกต่างจากอุดมคติ แต่ก็ยังยืนหยัดต่อสู้เพื่อคงความคิดเชิงอุดมคติของตนเองไว้อย่างเข้มแข็ง ในด้านมิติทางสังคม พบว่า นวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้ประมวลความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่ควรจะเป็นไปในสังคมที่ไม่จำกัดเฉพาะสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังขยายวงกว้างไปถึงสังคมโลกอีกด้วย

ทัศนะอันประกอบด้วยการวิพากษ์วิจารณ์สังคม และความหวังว่าวันหนึ่งข้างหน้าโลกนี้จะกลายเป็นโลกอันสมบูรณ์แบบ ผ่านกลวิธีทางศิลปะของผู้ประพันธ์ทำให้คุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้คงทนต่อกาลเวลาที่ผันเปลี่ยนไป

คำสำคัญ : ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ มิตินาสงคม เมืองนิมิต อุดมทัศน์

บทนำ

ความคิดเรื่องสังคมอุดมคติที่นำเสนอในวรรณกรรมมีมานานแล้ว ตะวันตกมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสังคมอุดมคติ ในวรรณกรรมโบราณหลายเรื่อง ที่มีชื่อเสียงคือเรื่อง *Utopia* ของเซอร์โทมัส มอร์ ซึ่งรับแรงบันดาลใจจากหนังสือ *The Republic* (อุดมรัฐ) ของเพลโตที่ว่าด้วยวิถีแห่งการปกครองที่ดี วรรณกรรมเรื่อง *Utopia* บอกเล่าเรื่องราวซึ่งเกิด ณ สถานที่แห่งหนึ่ง นั่นคือ เกาะที่มีชื่อว่ายูโทเปีย ผู้คนในเกาะยูโทเปียต่างมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสิ่งจำเป็นในชีวิตพร้อมพรั่ง แต่เป็นสังคมในฝันที่ไม่มีอยู่จริง ต่อมาคำว่า *Utopia* นี้กลายเป็นคำศัพท์เฉพาะทางปรัชญา หมายถึง "สังคมที่ดีอย่างสมบูรณ์แบบตามอุดมคติ" (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543:102) และคำว่า *Utopianism* หมายถึง "แนวความคิดที่มุ่งสร้างสังคมในอุดมคติ ซึ่งนักปรัชญาบางคนไม่เชื่อว่าสังคมเช่นว่านี้จะจริงได้ และถือว่าแนวความคิดนี้เป็นเรื่องเพ้อฝัน" (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 102)

ในส่วนสังคมไทยแนวคิดสังคมอุดมคติก็มีมาแต่โบราณแล้วเช่นกัน ปรากฏในรูปของตำนานพระศรีอาริยเมตไตรยหรือตำนานพระศรีอาริยซึ่งกล่าวถึงสภาพสังคมอุดมคติที่มนุษย์ทุกคนไฝ่ฝันและปรารถนาที่ได้ไปอยู่ใน

ชาติภาพต่อไป เชื่อว่ายุคพระศรีอริยเมตไตรยนี้จะเกิดขึ้นหลังจากพุทธศาสนาของพระพุทธโคดมซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันมีอายุครบ 5,000 ปี แนวคิดเรื่องพระศรีอริยทำให้คนไทยมีวิถีปฏิบัติหลายประการเพื่อที่จะได้ไปเกิดในยุคนั้น นอกจากนี้แนวคิดโลกที่สมบูรณ์แบบยังปรากฏในคัมภีร์ไตรภูมิภพพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ราชินีในสมัยสุโขทัยซึ่งเรียบเรียงจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เมืองในอุดมคติในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ คือ อุดรภูทิวปี ดินแดนซึ่งเปี่ยมไปด้วยความสุขสมบูรณ์ ผู้คนทั้งหญิงและชายมีรูปร่าง มีศีลธรรม และใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ไม่ต้องทำงาน เมื่อปรารถนาทรัพย์สินเงินทองสิ่งมีค่าโภชนาหารอันใดก็จะไปยังต้นกล้วยก็จะได้สมความปรารถนาทุกประการจึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคตินี้เป็นแนวคิดสากล โดยเฉพาะความสำคัญของความสุข ความสงบ และความดีงาม

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา นวนิยายซึ่งเป็นคำประพันธ์รูปแบบใหม่ที่ "นำเข้า" จากตะวันตกได้เริ่มมีความนิยมแต่งกันอย่างแพร่หลายและมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบันนี้ จนกลายเป็นวรรณกรรมของไทยประเภทหนึ่ง มีนวนิยายที่อาจกล่าวได้ว่าได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติเป็นเรื่องแรกนั่นคือ เมืองนิมิตร หรือชื่อเดิมว่า "ความฝันของนักอุดมคติ" ผลงานการประพันธ์ของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ อดีตนักโทษการเมืองคดีกบฏบวรเดช นวนิยายเรื่องนี้แต่งขึ้นครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษประมาณปี พ.ศ.2482 รัฐบาลในสมัยนั้นแปลและสอบสวนแล้วลงความเห็นว่าเป็นหนังสือที่เป็น "ปฏิปักษ์ทางการเมืองอย่างร้ายแรง" ต้นฉบับจึงถูกทำลายเป็นผลให้ผู้ประพันธ์ถูกตัดสินให้เป็นนักโทษทางการเมืองและถูกเนรเทศไปเกาะเต่า (ม.ล.ชัยนิมิตร นวรัตน์, 2551: คำอภิวันทนากการในการพิมพ์ครั้งที่ 3 ของ คุณหญิงบรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ อยุธยา)

เมื่อผู้ประพันธ์พันโทในปลายปี 2487 ได้นำแนวคิดของนวนิยายเรื่องนี้มาเขียนใหม่เป็นภาษาไทย และจัดพิมพ์ออกจำหน่ายครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์นิพันธ์ เมื่อปี พ.ศ.2490 ต่อมาในการพิมพ์ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ. 2494 ได้เปลี่ยนชื่อเรื่องนวนิยายเป็น "เมืองนิมิตร" มีการพิมพ์เผยแพร่อีกหลายครั้งจนกระทั่ง กลับมาใช้ชื่อเดิมของนวนิยายตามชื่อผู้ประพันธ์ตั้งไว้แต่แรกคือ "ความฝันของนักอุดมคติ" ในการพิมพ์ครั้งที่ 8 เมื่อ พ.ศ.2534 ต่อมาเมื่อถึงวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาลของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ ในปี พ.ศ. 2551 สำนักพิมพ์นิพันธ์จึงได้นำนวนิยายเรื่องนี้มาตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 9 โดยได้นำผลงานเขียนเรื่องอื่นๆ ของผู้ประพันธ์มาพิมพ์รวมเล่มด้วย ได้แก่ สารคดีเชิงอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง* บทละครเรื่อง *รอยร้าวของมรกต* บทความเชิงวิชาการขนาดยาวเรื่อง *พรรคการเมืองสยามและต่างประเทศ* ตลอดจนบทประพันธ์ร้อยกรอง 2 เรื่องคือ *ลิลิตเทวราชพิศภาพบนลานอโศก* และ *คำสารภาพ*

นวนิยายเรื่องนี้ได้รับยกย่องให้เป็นหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่านจากคณะผู้วิจัยซึ่งมี วิทยากร เชียงกุล เป็นหัวหน้าโครงการโดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อย่างไรก็ดี แม้จะได้รับยกย่องให้เป็นหนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน แต่ในความเป็นจริง คนที่ได้อ่านหนังสือนวนิยายเรื่องนี้ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่อาจจะไม่รู้จักหนังสือนวนิยายที่นับได้ว่าเป็น “พัฒนาการสำคัญ” ของการแต่งนวนิยายไทย

ดังนั้น เนื่องในวาระ 100 ปีชาตกาลของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์นี้ ผู้วิจัยจึงใคร่ที่จะศึกษานวนิยายเรื่องนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นวนิยายเรื่องนี้ในด้านแก่นเรื่อง ตัวละครเอกกลวิธีการนำเสนอแนวคิด และมิติ

ทางสังคมของนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งผลการศึกษา นอกจากจะชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของนวนิยายเรื่องนี้แล้ว ยังถือเป็นโอกาสอันดีในการร่วมน้อมรำลึกถึงนักคิดนักเขียนคนสำคัญของเมืองไทยในบรรดาซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก และเพื่อเผยแพร่แนวคิดอันคงทนต่อกาลเวลาของผู้ประพันธ์ให้เป็นที่ยึดมั่นกันไป

อนึ่ง เนื่องจากชื่อเรื่อง *เมืองนิมิตร* เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและติดหูคนที่เคยอ่าน คนทั่วไปจึงเคยชินกับชื่อเรื่อง *เมืองนิมิตร* มากกว่า และชื่อเรื่อง *เมืองนิมิตร* ยังสอดคล้องกับนามจริงของผู้ประพันธ์ ผู้วิจัยจึงขอใช้นวนิยายเรื่องนี้ว่า *เมืองนิมิตร* ในบทความนี้

1. แก่นเรื่องของ *เมืองนิมิตร* : "อุดมทัศน์" ของนักอุดมคติ

ในประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย มีนวนิยายที่ชื่อว่า *เมืองนิมิตร* อยู่ 2 เรื่อง คือ นอกจากนวนิยายเรื่องนี้ซึ่งมีชื่อเดิมว่า "*ความฝันของนักอุดมคติ*" ตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ของเรียมเอง ซึ่งเป็นนามปากกาหนึ่งของ มาลัย ชูพินิจ (เจ้าของนามปากกาอีกหลายนามปากกา เช่น ม.ชูพินิจ แม่อนงค์ นายฉันทนา น้อย อินทนนท์ เป็นต้น) แต่นวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ของมาลัย ชูพินิจนี้แต่งหลังจากนวนิยายเรื่อง "*ความฝันของนักอุดมคติ*" หรือ *เมืองนิมิตร* ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวัตกรรมหลายปี กล่าวคือ มาลัย ชูพินิจเขียนเรื่อง *เมืองนิมิตร* เมื่อ พ.ศ. 2493 ส่วน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวัตกรรมแต่งนวนิยายเรื่องนี้เป็นภาษาอังกฤษประมาณ พ.ศ. 2482 และแต่งใหม่เป็นภาษาไทยประมาณ พ.ศ. 2487 ซึ่งแม้เรียมเองจะแต่งนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ภายหลันวนิยายของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวัตกรรมแต่มาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้เลียนแบบการตั้งชื่อเรื่องจาก ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวัตกรรมเนื่องจากนวนิยายของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวัตกรรมใช้ชื่อว่า *ความฝันของนักอุดมคติ* จนมาเปลี่ยนในปี พ.ศ.

2494 นอกจากนี้ แก่นความคิดของนวนิยายสองเรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกัน ดังที่รินฤทัย สัจจพันธุ์ วิเคราะห์แก่นความคิดของนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ของมาลัย ชูพินิจว่า เป็นการแสดงความรักชาติของคนไทย ที่สละได้แม้ชีวิต เพื่อรักษาเอกราชและความเป็นไท (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2549: 124)

ส่วนนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* หรือ *ความฝันของนักอุดมคติ* นี้แก่นเรื่องหลักคือ การนำเสนอให้เห็นการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผู้มีอุดมคติ ถึงแม้จะต้องเผชิญกับความผิดหวังที่สิ่งต่างๆ ไม่เป็นไปตามคิด แต่ตัวละครก็ไม่ยอมพ่ายแพ้กลับเป็นอันและยืนหยัดที่จะต่อสู้เพื่ออุดมคติของตนต่อไป จึงนับได้ว่าเป็นการมุ่งเชิดชู “อุดมทัศน์” ของมนุษย์หรือการให้คุณค่าแก่การดำเนินชีวิตที่มีอุดมคติเป็นเครื่องนำทาง

นวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์กำหนดเหตุการณ์ของเรื่องให้อยู่ในช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เพื่อที่จะแสดงให้เห็นความคิดของผู้คนในสังคมไทยบางกลุ่มในช่วงเวลาที่สังคมกำลังมีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งมีผลกระทบต่อความคิดของผู้คนจำนวนหนึ่งในเวลานั้น ผู้ประพันธ์แสดงแก่นเรื่องหลักผ่านความคิดและการกระทำของตัวละครเอกซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่องคือ รุ่ง จิตเกษม ชายหนุ่มอายุ 33 ปี ลูกชาวนาภาคกลางที่สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อจนสำเร็จปริญญาด้านชีววิทยาจากประเทศอังกฤษก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน กลับประเทศไทยแล้ว เขาได้เข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการ ทำงานอยู่พิเศษก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้เขาจะได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น แต่เขารู้สึกขัดแย้งกับนโยบายของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้ลาออกจากการรับราชการเมื่อต้นปี 2476 ผู้ประพันธ์แสดงเหตุผลในการตัดสินใจของรุ่งว่า “เพราะไม่เลื่อมใสในนโยบายการศึกษาของรัฐบาล และไม่มี

ทางใดที่ความเห็นของเขาจะได้รับความเอาใจใส่ เขาไม่สามารถทำงานในวิธีที่เขาไม่เลื่อมใส และจะเป็นการนำละอายถ้าเขายอมเลิกล้มความเห็นเดิมเสียโดยเห็นได้ง่ายๆว่า "เพื่อต้องการเงิน" (หน้า 49) เมื่อลาออกจากราชการจึงกลับไปทำนาที่บ้านเกิดคือ จังหวัดลพบุรี ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 เกิดกรณี "กบฏวรเดช" รุ่งจึงได้รับบาดเจ็บทางไปจังหวัดนครราชสีมา² และขึ้นกล่าวปราศรัยโจมตีรัฐบาล เจ้าหน้าที่ตำรวจได้รายงานพฤติกรรมของรุ่งมายังกรุงเทพฯ รุ่งจึงถูกศาลพิเศษพิพากษาให้จำคุกตลอดชีวิต แต่โดยเหตุที่เขารับสารภาพ รุ่งจึงได้รับลดหย่อนโทษเหลือเพียง 20 ปี เวลาผ่านไป 4 ปีเศษที่ได้รับโทษในเรือนจำ เขาก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อยตัว

หลังพ้นโทษเขาได้รับข้อเสนอจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมให้รับราชการ แต่รุ่งปฏิเสธ และตัดสินใจเข้าทำงานที่บริษัทเครื่องเขียนแห่งหนึ่งซึ่งมีเจ้าของเป็นชาวอินเดีย ต่อมารุ่งลาออกเพราะได้เรียนรู้ว่า เป้าหมายแท้จริงของการค้าขายคือการได้กำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงว่าวิธีได้กำไรนั้นอาจได้มาจากการใช้เล่ห์เหลี่ยมทางการค้า ซึ่งขัดต่อความคิดของเขาเป็นอย่างยิ่ง เขาไม่มีงานและรายได้อยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาเขาได้เริ่มเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์โดย

² เหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏวรเดช" เกิดขึ้นในเดือนตุลาคม 2476 เป็นเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ พระองค์เจ้าวรเดชขอคิดเสนาบดិกระทรวงกลาโหมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในฐานะแม่ทัพนำทหารจากนครราชสีมา อุบลราชธานี ลพบุรี สระบุรี และอยุธยาเข้ายึดสนามบินดอนเมืองเรียกร้องให้รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออก รัฐบาลไม่รับข้อเสนอ แต่สั่งการปราบปรามเกิดเป็นสงครามการเมืองและรัฐบาลประสพชัยชนะ จากนั้นรัฐบาลได้ตั้งศาลพิเศษพิจารณาโทษผู้เข้าร่วมในฐานะกบฏ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ได้ถูกพิพากษาลงโทษในเหตุการณ์นี้โดยถูกตัดสินให้รับโทษจำคุกเป็นเวลา 9 ปี

ใช้ความรู้ทางชีววิทยาที่เขาได้ศึกษามาอธิบายโครงสร้างทางสังคมและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ปรากฏว่าผู้อ่านตอบรับบทความของเขาเป็นอย่างดี แต่ในขณะที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เตรียมที่จะพิมพ์ต้นฉบับหนังสือเรื่องใหม่ของเขาที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมของไทยในอนาคตที่ควรจะเป็น เขาก็ถูกทางการจับกุมในข้อหาก่อการกบฏต่อรัฐบาลอันเนื่องมาจากเนื้อหาที่เขาเขียนนั่นเอง ผู้ประพันธ์จบเรื่องโดยไม่ได้เฉลยว่ารุ่งจะได้รับโทษในชั้นใด แต่ก็ทิ้งท้ายให้ผู้อ่านคิดว่ารุ่งอาจได้รับโทษรุนแรงจนถึงขั้นประหารชีวิต

นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นทัศนะของรุ่งที่ขัดแย้งกับคนส่วนใหญ่ที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของรัฐบาล แนวคิดการทำงานหรือแนวคิดในการดำเนินชีวิต ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่า การมีแนวคิดที่แตกต่างจากรัฐบาลในเวลานั้น ก็อาจสร้างภัยให้แก่ตนเองได้ แต่ถึงแม้รุ่งต้องเป็นนักโทษคดีการเมืองถึง 2 ครั้ง เขาก็ยังไม่ล้มล้างอุดมคติของตน

รุ่งมีความเห็นต่างจากนักโทษการเมืองคนอื่นที่เห็นว่าการเป็นนักโทษการเมืองเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศ แต่กลับไม่รู้สึกรำไรเกียรติถ้าจะทำงานการเมืองด้วยการมุ่งประจบเอาใจผู้มีอำนาจเพื่อหวังความสุขสบายอย่างนักการเมืองหลายคนในเวลานั้น รุ่งเชื่อว่านักการเมืองที่ดีควรกล้าที่จะเสนอความคิดเห็นที่อาจตรงข้ามกับนโยบายของรัฐบาลได้ รุ่งเห็นว่า ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ คนในสังคมควรร่วมมือกันนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญมิใช่ทอดทิ้งดูดาย แล้วเขาแต่โทษชะตากรรมว่าเป็นคราวเคราะห์ของบ้านเมือง รุ่งเองก็ไม่เคยคิดว่าตัวเองเป็นนักการเมือง ด้วยว่าเขารักในวิชาชีววิทยาและอยากเป็นนักวิทยาศาสตร์

มากกว่า แต่เมื่อถึงคราวที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน ประชาชนทั้งหลายต้องมีหน้าที่ร่วมแรงร่วมใจในการดูแลบ้านเมือง ดังนั้น เมื่อเกิดกรณีกบฏบวรเดช รุ่งจึงเป็นผู้นำในการอภิปรายโจมตีการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาล ด้วยเหตุนี้ รุ่งจึงถูกจับกุมและถูกศาลพิพากษาให้ได้รับโทษฐานเป็น “กบฏการเมือง” รุ่งจึงได้ชื่อว่าเป็น “นักการเมือง” แทนการเป็นนักวิทยาศาสตร์ดังที่เขาตั้งใจ

ส่วนทัศนะเกี่ยวกับการทำงาน เมื่อรุ่งได้รับพระราชทานอภัยโทษ เขาก็กล้าที่จะปฏิเสธการทำงานรับใช้รัฐมนตรีนี่ว่าการกระทรวงกลาโหมซึ่งนับว่าเป็นผู้มีอำนาจยิ่งในเวลานั้น เนื่องจากขาดความศรัทธาต่อรัฐบาล ทั้งๆ ที่ในเวลาพ้นโทษใหม่ๆ เช่นนี้ รุ่งไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ การไม่ยอมรับราชการตามข้อเสนอของรัฐบาลส่งผลให้รุ่งถูกเพ่งเล็งว่าเป็นคนหัวแข็งและพร้อมที่จะต่อต้านรัฐบาล แต่รุ่งก็ไม่หวั่นกลัวทั้งในด้านอำนาจของรัฐและความยากจน แม้ว่าหนทางการประกอบอาชีพเขาก็มีน้อยมากก็ตาม รุ่งเชื่อมั่นในความรูทางชีววิทยาของเขาและมุ่งที่จะเป็นนักวิทยาศาสตร์เพื่อนำความรู้ทางชีววิทยามาใช้ประโยชน์แก่มนุษย์และสังคม แต่เขาก็ไม่สามารถใช้ความรู้ในการเป็นครูได้ เพราะกฎหมายห้ามผู้เคยต้องโทษจำคุกประกอบอาชีพดังกล่าว ในโลกปัจจุบันที่เขาต้องใช้ชีวิตอยู่นั้น เขาเข้าใจดีว่า เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต เขาจึงคิดที่จะทำการค้า แม้ว่าเขาจะไม่ศรัทธาต่ออาชีพนี้เท่าใดนัก แต่ก็เห็นหนทางเดียวที่เขาจะสามารถมีรายได้ เขาคิดว่าถ้าเขามีรายได้แล้วนั้นจะได้นำมาใช้ “เพื่อประโยชน์สูงสุดสิ่งเดียวคือการค้นคว้าในเรื่องมันสมองต่อไปจนบรรลุความจริงอย่างใหม่ซึ่งจะเป็นคุณานุคุณแก่มนุษยชาติ” (หน้า 50) ในครั้งแรกเขาได้รับการตอบรับจากบริษัทแห่งหนึ่งให้เข้าทำงานในตำแหน่งพนักงานเดินตลาด แต่เขาต้องการที่จะทำงานในบริษัทค้าขายเครื่อง

เขียนมากกว่าเพื่อเรียนรู้งานก่อนที่จะดำเนินธุรกิจของตนเองในภายหน้า เขาจึงแลกเปลี่ยนตำแหน่งกับนายผ่องเพื่อนที่ถูกจำคุกและได้รับพระราชทานอภัยโทษพร้อมกัน โดยยอมที่จะทำงานในบริษัทสยามเครื่องเขียนในตำแหน่งเสมียนแทนนายผ่อง และยอมที่จะไม่รับเงินค่าตอบแทนเพียงขอให้ได้วิชาความรู้ แต่เมื่อเขาพบเห็นวิธีการค้าขายที่ไม่ตรงไปตรงมาของเจ้าของบริษัทชาวอินเดียที่พร้อมจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด เขาจึงได้ตระหนักว่า เขาไม่เหมาะกับอาชีพนี้เลย “เขาเป็นคนล้าหลังในโลกแห่งการค้า จิตใจของเขาไม่ได้สร้างมาสำหรับประกอบอาชีพชนิดนี้...เดี๋ยวนี้รู้รู้จักตัวเองแล้วว่า ถึงแม้เขาอาจเป็นโปรเฟสเซอร์ชีววิทยาได้ แต่ในเชิงการค้าเขาจะเป็นได้ก็เพียงเสมียนเท่านั้น” (หน้า 121) เขาจึงลาออกจากการเป็นเสมียนในบริษัทนั้น เพราะความนับถือตนเองมีสูงกว่าที่จะยอมประกอบอาชีพซึ่งต้องแข่งขันและเอาตัวเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลกำไรของตนเอง

ในที่สุด รุ่งก็ได้ค้นพบความถนัดของตนเองและมีความพึงพอใจในการทำงาน นั่นคือการเขียนบทความเสนอทัศนะเกี่ยวกับการปฏิวัติสังคมโดยใช้ความรู้ทางชีววิทยา แต่การที่เขาเคยได้ชื่อว่าเป็น “กบฏ” ต่อรัฐบาล มิหนำซ้ำยังปฏิเสธการทำงานให้แก่รัฐบาลหลังพ้นโทษ ประกอบกับแนวคิดที่เขาแสดงในบทความมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองซึ่งรัฐบาลมองว่าเป็นภัย เขาจึงต้องถูกจับกุมอีกครั้งในข้อหาคิดล้มล้างรัฐบาล แต่เขาก็ยังคงเชื่อมั่นและตั้งความหวังว่า แม้แนวความคิดที่เขาเสนอนี้จะยังไม่ประสบผลในเวลานี้ ตัวเขาอาจถูกตัดสินให้ได้รับโทษถึงประหาร แต่แนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ไปสู่สังคมที่ดีกว่าก็อาจจะประสบผลได้ในวันหนึ่งข้างหน้า

นวนิยายเรื่องนี้ยังมิได้แก่นเรื่องรองในการนำเสนอภาพของสังคมที่สมบูรณ์แบบ ตามแนวคิดการสร้างสังคมแบบ Utopia หรือสังคมที่ผู้ประพันธ์

เชื่อว่าเป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีโดยปราศจากปัญหา แนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏผ่านบทราฟิงและข้อคิดเห็นของรุ่ง บทสนทนาของรุ่งกับตัวละครรองตัวอื่น และในบทความที่รุ่งเขียนซึ่งเป็นเหตุให้เขาถูกจับกุมในท้ายที่สุด รวมทั้งการนำเสนอแนวคิดในเชิงอภิปรายอย่างตรงไปตรงมาของผู้ประพันธ์อีกทางหนึ่ง

เมื่อพิจารณาแก่นเรื่องหลักและแก่นเรื่องรองเชื่อมโยงกับชื่อเรื่องเดิมของนวนิยายคือ "ความฝันของนักอุดมคติ" เห็นได้ว่าชื่อนี้สอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อเรื่องมากกว่าชื่อ "เมืองนิมิตร์" ซึ่งเป็นเพียงแก่นเรื่องรอง

อย่างไรก็ตาม แม้แก่นเรื่องหลักของเมืองนิมิตร์เน้นอุดมคติของตัวละครดังที่กล่าวมา แต่นวนิยายเรื่องนี้ ก็มีลักษณะของความเป็นนวนิยายการเมืองอย่างชัดเจน กล่าวคือเมื่อพิจารณาสาระสำคัญของนวนิยายจะพบว่าผู้ประพันธ์ได้วิพากษ์วิจารณ์สภาพการเมือง สังคมและเศรษฐกิจของเมืองไทยในเวลานั้นอยู่ในนวนิยายตลอดเรื่อง และยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระบบสังคมใหม่เพื่อให้สังคมดีขึ้นอีกด้วย นวนิยายเรื่องเมืองนิมิตร์ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการของนวนิยายไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร ผู้ศึกษาพัฒนาการนวนิยายไทยช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 กล่าวถึงความสำคัญของนวนิยายเรื่องนี้ว่า

หากพิจารณาบทบาทของเมืองนิมิตร์ที่มีต่อการพัฒนาการนวนิยายไทย เมืองนิมิตร์แสดงภาพต่อเนื่องจากนวนิยายในช่วงก่อนหน้านี ซึ่งเสนอแนวคิดเรื่องความสำนึกทางมนุษยธรรมมาเป็นการเสนอแนวคิดที่มุ่งสร้างสังคมอุดมคติ นับเป็นนวนิยายไทยเรื่องแรกที่เสนออุดมคติทางการเมือง พร้อมกันนั้นยังแสดงให้เห็นว่าการเมืองและนวนิยายไปด้วยกันได้ดีโดยไม่เคอะเขิน

(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542: 79)

แม้จะมีแนวความคิดที่เข้มข้น แต่นวนิยายเรื่องนี้ ยังคงมีลักษณะการประพันธ์ตาม "ขนบวรรณศิลป์" ของการแตงนวนิยายรักโศกที่นิยมแตงนิยมอ่านกันในสมัยนั้นอยู่ด้วย นั่นคือเล่าถึงความรักที่ไม่สมหวังของรุ่งถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกกับสมส่วนคนรักคนแรกซึ่งได้เลิกราไปหมั้นกับผู้ชายคนอื่นเมื่อรุ่งติดคุกคดีการเมืองในครั้งแรก เมื่อป่วยด้วยโรคร้าย คู่หมั้นของเธอก็ถอนหมั้นและไม่เคยมาดูแลเธอเลย มีเพียงรุ่งซึ่งได้รับการอภัยโทษก่อนกำหนดได้ทันมีโอกาสดูใจเธอก่อนเสียชีวิต ความรักของรุ่งครั้งที่สองกับอุไรวรรณน้องสาวเพื่อนสนิทในเบื้องต้นดูเหมือนว่าจะไปได้ด้วยดี แต่ก็ต้องจบลงด้วยเหตุผลที่อุไรวรรณคลายความนิยมชมชอบ เมื่อรุ่งเริ่มมีรายได้ดีขึ้นจากการเขียนหนังสือและไม่ใช่นายกจนอย่างที่เราประทับใจ รุ่งจึงได้รู้ว่า อันที่จริง อุไรวรรณมองคนที่ "เปลือกนอก" มากกว่าภายใน ดูเหมือนว่า การนำเสนอเรื่องราวความรักระหว่างรุ่งกับอุไรวรรณจะเป็นการเสียดเย้ยและล้อเลียนแนวคิดเรื่อง "ดอกฟ้ากับหมาวัด" ที่พบในนวนิยายทั่วไปในขณะนั้นที่ขาดความลุ่มลึก อุไรวรรณเป็นดอกฟ้าที่พร้อมจะให้ความปรานีแก่นายกจนยาก ดังนั้น เมื่อรุ่งไม่เป็นคนจนอีกต่อไป รุ่งก็หมดความน่าสนใจในสายตาของเธอ อุดมคติเกี่ยวกับความรักของผู้ประพันธ์ก็คือความรักนั้นควรเกิดจากความตระหนักในคุณค่าอย่างแท้จริง ดังนั้น ถึงแม้ว่าผู้ประพันธ์จะนำเสนอแนวคิดเรื่องอุดมคติของมนุษย์เป็นหลัก และสอดแทรกทัศนคติทางการเมืองไว้อย่างเข้มข้น แต่เมื่อคำนึงถึงการดำเนินเรื่องราวด้วยการใช้ "ขนบวรรณศิลป์" ของการแตงคำประพันธ์ประเภทนวนิยายซึ่งโดยทั่วไปย่อมมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่ความบันเทิงเป็นหลัก นวนิยายเรื่องนี้จึงให้ความเพลิดเพลินในด้านอารมณ์ร่วมไปกับความเพลิดเพลินในด้านความคิดที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนออย่างสอดคล้องกลมกลืน

อาจกล่าวได้ว่า ผู้ประพันธ์มีน้ำเสียงในการขีดขู "อุดมทัศน์" ของมนุษย์ผู้ไม่ยอมท้อถอย แม้ว่าจะประสบกับความทุกข์ยากและความผิดหวังที่ไม่สามารถไปสู่จุดหมายที่วางไว้ แต่ก็ไม่ลดทอนความมุ่งหวังในการดำเนินชีวิตตามอุดมคติ ชีวิตของรุ่งจึงอาจเป็นแบบอย่างชีวิตให้แก่ผู้อ่านนวนิยายเรื่องนี้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

2. ตัวละครเอก : รุ่ง จิตเกษม บุคคลผู้ต่อสู้เพื่ออุดมคติ

ตัวละครสำคัญที่สุดในนวนิยายเรื่องนี้คือ รุ่ง จิตเกษม ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นวิถีทางชีวิตของรุ่ง จิตเกษมผู้เปี่ยมล้นไปด้วยอุดมคติและใช้ชีวิตตาม "อุดมทัศน์" ของตน รุ่งไม่ได้เป็นเพียงนักฝันที่เลื่อนลอยแต่ก็เป็นนักปฏิบัติด้วย เมื่อรุ่งคิดฝันสิ่งใดก็พยายามทำตาม "อุดมทัศน์" ของตน แม้บางครั้งเขาก็ตระหนักว่า ความคิดของเขาเป็นเพียง "ความฝัน" ที่ไม่อาจเป็นจริง เขาก็ไม่ท้อถอย แต่แสวงหาวิธีการอื่นในการไปสู่อุดมคติของเขาต่อไป เช่นตอนที่รุ่งคิดจะทำงานค้าขายเพื่อหาเงินมาเป็นทุนในการค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แต่เมื่อผิดหวังที่ไม่สามารถใช้อาชีพพ่อค้าในการหาเงินได้ รุ่งก็ยังคงเดินหน้าและยืนหยัดเพื่อดำเนินตามความคิดของตนอย่างไม่ย่อท้อด้วยการเขียนบทความเสนอความเห็นเพื่อสังคมที่ดีขึ้นโดยใช้ความรู้ทางชีววิทยามาอธิบายสังคมโลกมนุษย์

ในการนำเสนอ "อุดมทัศน์" ของรุ่ง ผู้ประพันธ์ได้ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่า เหตุที่ความคิดของรุ่งเป็นเพียงความเพ้อฝันที่เป็นจริงได้ยาก อาจเนื่องมาจากความคิดของรุ่งนั้นแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ที่ได้พบในเวลานั้น ดังเช่นในบทสนทนาระหว่างรุ่งกับสมทรง น้องสาวของสมส่วนเกี่ยวกับความฝันของรุ่ง รุ่งกล่าวถึงอุดมคติของเขาเกี่ยวกับการปฏิวัติสังคมด้วยวิทยาศาสตร์

เพื่อความเจริญแห่งมนุษยชาติ สมทรงกลับเห็นว่าเป็นความเพ้อคลั่ง ดังนี้

รุ่งพุดเสียงอ่อนๆ ว่า "ที่เธอพูดนี้ก็ถูกแล้ว ในโลกปัจจุบันนี้มนุษย์หายใจเป็นเงิน พี่จำเป็นต้องดำเนินชีวิตเหมือนเขาทั้งหลาย แต่กายของพี่อยู่ในโลกปัจจุบัน เมื่อจิตของพี่บางคราวหนีไปอยู่โลกอนาคต ไปอยู่ในโลกอันน่าปรารถนา...ในโลกอุดมคติของนักคิดและนักวิทยาศาสตร์" เขาหยุดพูด นัยน์ตาเกิดประกายแวววาว มองมุ่งตรงไปข้างหน้า และเมื่อเขาพูดต่อไปนั้น เสียงของเขาดังและหนักแน่น "มนุษยชาติได้ก้าวมาถึงสมัยเปลี่ยนแปลงแล้ว นี่คือยุคปฏิวัติ! เราได้เคยมียุคปฏิวัติทางธรณีวิทยามาแล้ว เช่นยุคภูเขาและทะเลกับยุคที่พื้นโลกกลายเป็นน้ำแข็ง เดียวนี้คือยุคปฏิวัติทางชีววิทยา เป็นการปฏิวัติเพื่อความเจริญสูงสุดของมนุษยชาติ ไม่ใช่การปฏิวัติด้วยอิทธิพลของดินฟ้าอากาศ แต่ปฏิวัติด้วยอำนาจมันสมอง มนุษย์เดี๋ยวนี้กำลังทำสิ่งน่าหวั่นระอัยสิ่งร่อยอย่าง พี่เบื่อโลกปัจจุบันเต็มที อยากให้สภาพอนาคตมาถึงเสียเร็วๆ"

สมทรงอ้าปากค้าง มองตะลึง นี่เป็นการพลุ่งพล่งของอารมณ์ขุ่นแค้นน้อยใจ ซึ่งเธอควรฟังไว้แล้วปลอบโยน หรือเป็นความคิดเห็นในเวลาปกติธรรมดา เธอเกือบจะร้องออกมาว่า โลกอนาคตที่โน้นกัน นั่นเป็นความเพ้อคลั่ง เป็นความฝัน...เป็นความวิกลจริต" (หน้า 93)

ความตื่นตระหนกของสมทรง คงเป็นเพราะเธออยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงแห่งปัจจุบัน แต่รุ่งกลับพูดถึงโลกในอนาคตที่สมบูรณ์แบบซึ่งเป็นเรื่องเกินจินตนาการของเธอจึงคิดว่ารู้จักดี "เพ้อคลั่ง" จนถึง "วิกลจริต" นอกจากนี้สมทรงยังไม่เข้าใจถึงเพราะเหตุใดจึงไม่ยอมทำงานให้แก่รัฐบาลเมื่อพ้นโทษ แต่กลับยอมทำงานเป็นเสมียนในบริษัทสยามเครื่องเขียนเพียงเพื่อหวังความรู้

มากกว่าเงินตอบแทน ความคิดที่แตกต่างนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นมุมมองที่ผู้ประพันธ์ต้องการขับเน้นแนวคิดอุดมคติของรุ่งให้เด่นชัดขึ้น กระนั้นก็ดีถึงแม้ว่าจะคิดต่างกันแต่รุ่งก็เข้าใจสมทรง (รวมถึงคนอื่นๆ เช่น วีรพันธุ์เพื่อนของรุ่ง) ว่า เป็นคนในยุคปัจจุบัน (ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยในเวลานั้น) ที่ให้ความสำคัญแก่เงินและนิยมผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เมื่อเขาได้รู้ว่าคนทั่วไปส่วนใหญ่คิดต่างจากเขา เขาก็คิดว่า ต่อไปนี้เขาไม่ต้องการ “คำปลอบใจ” จากใครอีกต่อไป และยืนยันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปตามที่เขาเชื่อมั่น เนื่องจากเป็นสิ่งที่เขาไตร่ตรองมาแล้วว่าดีที่สุดถึงแม้จะขัดต่อความคิดของคนในสังคมเวลานั้นก็ตาม

ผู้ประพันธ์ยังได้แสดงให้เห็นแนวคิดทางสังคมของรุ่งผ่านบทความที่รุ่งเขียน ดังที่รุ่งมองเห็นโลกอนาคตที่ควรจะเป็นว่า ในโลกยุคใหม่จะต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการจัดรูปแบบสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในบทความที่เขายืนยัน รุ่งเสนอว่า การปกครองที่ดีจะต้องมุ่งเน้นความประสานร่วมกันขององคาพยพทุกส่วน โดยเริ่มจากส่วนย่อยคือพลเมืองประสานกันเป็นรัฐชาติและรวมกันเป็นรัฐโลก ดังปรากฏในบทความเรื่อง “ชีวิตน้อยๆ ในเนื้อของเรา” ซึ่งเป็นบทความบทแรกที่รุ่งเขียนตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ “ผดุงวิทยา” ดังข้อความว่า

ตัวเราและตัวท่านต่างก็เป็นชีวิตโดยก่อปรี่ขึ้นด้วยจุลินทรีย์ที่ทำงานประสานกัน ชาติไทยก็เป็นชีวิตโดยความปลงใจของคนไทยที่จะทำงานร่วมกันเป็นองคาพยพแห่งรัฐประเทศ ถ้าพลเมืองทำงานประสานกันดี เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ชีวิตของชาติในรัฐนั้นๆ ก็ราบรื่น แต่รัฐในโลกปัจจุบันนี้ไม่สมบูรณด้วยตนเอง แม้แต่รัฐเดียว จึงเป็นความจำเป็นต้องคิดรวมรัฐน้อยเข้าเป็นรัฐ

ใหม่ จากรัฐประเทศอาจเป็นรัฐทวีป หรือรัฐโลกก็เป็นได้
(หน้า 147)

ในเรื่องการจัดการศึกษาของคนในสังคมรุ่งเรืองมีความคิดว่า ทุกประเทศควรร่วมมือในการจัดการศึกษา โดยจัดให้มีภาษากลางเป็นภาษาที่ใช้ร่วมกันทั่วโลก เพื่อความเข้าใจภาษาที่ตรงกัน นอกจากนี้ การศึกษาควรเป็นไปเพื่อลดความเป็นศัตรู สร้างความเป็นมิตร นอกจากนี้หลักสูตรที่เรียนกันก็ควรจะต้องปรับปรุงให้มีความทันสมัย เช่น การเขียนตำราวิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ใหม่โดยแสดงให้เห็น "ความเติบโตของชาติพันธุ์มนุษย์ซึ่งเดิมเป็นแขนงเดียวกัน และในที่สุดจะต้องเรียนรู้ชีววิทยาเพื่อให้เห็นภาพแห่งมนุษย์ภายในภาพชีวิตอันมหาศาลของปวงสัตว์ และให้เห็นความเกิดความเจริญ และคาดคะเนถึงความเติบโตของชาติมนุษย์" (หน้า 140)

รุ่งยังได้นำเสนอด้วยว่า มนุษย์ในโลกนี้แท้จริงแล้วถือว่าเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน การแบ่งเชื้อชาติเป็นเรื่องสมมติที่จัดแบ่งตามภูมิประเทศซึ่งไม่ได้แบ่งจากความแตกต่างอันใด ดังข้อความ

ตัวเราเป็นน้ำหนึ่งหยดในทะเล ใครจะแบ่งทะเลออกเป็นร้อยส่วนหรือพันส่วน และจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตามทะเลยังเป็นชีวิตใหญ่ซึ่งเราได้ฝังฝากชีวิตน้อยของเราไว้ ชาติมนุษย์ทั้งโลกได้ถูกแบ่งออกไปทางภูมิศาสตร์ ตั้งชื่อให้แปลกกันว่า นั่นเป็นฝรั่งเศส นั่นเป็นจีน นั่นเป็นไทย แต่ที่จริงคือเลือดเนื้อก้อนเดียวกัน ชาวจีนคนหนึ่งก็เป็นหน่วยหนึ่งในชีวิตแห่งโลกเท่ากันกับคนไทยคนหนึ่ง ต่างคนต่างมีหน้าที่ทำการงานประสานกันเป็นประโยชน์ของมนุษย์ทั้งโลก โลกทุกวันนี้ยังไม่

เป็นสุข ก็เพราะมนุษย์ไม่รู้จักหน้าที่ของตนที่ต้องกระทำเพื่อ
ส่วนรวม (หน้า 149)

ในหนังสือที่รุ่งเขียนเป็นภาษาอังกฤษเรื่อง *"The Sight of Future Siam"* ซึ่งเป็นผลงานชิ้นสุดท้ายที่กำลังเตรียมตีพิมพ์เผยแพร่ รุ่งยังได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ "ปฏิวัติสังคม" ด้วยการจัดสรรการทำงานของมนุษย์ว่าควรคำนึงถึงความสามารถที่แท้จริงและความถนัดของบุคคล ไม่ควรจัดสรรด้วยชั้นวรรณะ ดังที่เขากล่าวว่า

ชั้นวรรณะจะให้คงมีอยู่หรือไม่ก็ตาม แต่หน้าที่การ
งานก็ควรแบ่งกันทำตามความสามารถของกายและมันสมอง
การปฏิวัติทางสังคมต้องประกอบด้วยการปฏิวัติทางเศรษฐกิจ
โดยคำนึงถึงพวกอินโทรเวอร์ทและเอ็กซีโทรเวอร์ท ใครถนัดให้
กล้ำเนื้อก็ควรมอบงานออกกำลังกาย ส่วนคนที่ถนัดใช้สมองก็
ต้องมอบงานใช้ความคิด (หน้า 157)

แนวคิดของหนังสือเรื่องนี้ รุ่งแบ่งมนุษย์ในโลกนี้ออกเป็น 2 จำพวก คืออินโทรเวอร์ทและเอ็กซีโทรเวอร์ท กล่าวโดยสรุป อินโทรเวอร์ทคือพวกขี้มัว ขี้อาย มีความสุขเมื่ออยู่ตามสงบ ชอบใช้ความคิด ส่วนพวกเอ็กซีโทรเวอร์ทคือพวกเปิดเผยตนเอง ชอบอยู่ในที่เด่น ชอบทำมากกว่าชอบคิด (หน้า 154-155) หากจัดแบ่งงานได้อย่างถูกต้องตามลักษณะของคน รุ่งเห็นว่า ระบบของสังคมจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เพราะ "คนทุกคนย่อมฉลาดเยี่ยมยอดในงานคนละอย่าง" (หน้า 156) การแบ่งงานเช่นนี้จะทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน และคนทุกคนก็จะได้รับความนับถือเท่าเทียมกันตามไปด้วย

รู้งยังได้วาดภาพของ “รัฐสยาม” ในอนาคต ในด้านการจัดการศึกษา การจัดระบบเศรษฐกิจ และการจัดรูปแบบการปกครอง ดังนี้ การจัดการศึกษา ให้แก่ประชาชนควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะตามวัย คือ วัยอนุบาล 5 ปี วัยสามัญศึกษา 8 ปี และวัยอาชีวศึกษา 4 ปี รวม 17 ปีโดยอ้างแนวคิดนักจิตวิทยาสาขา พฤติกรรมศาสตร์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า ควรจัดให้เหมาะสมแก่เด็ก แต่ละคนตามความถนัดและควรเรียนในโรงเรียนอาชีพที่สอนทางปฏิบัติ มากกว่าทฤษฎี ด้วยแนวคิดนี้ แม้แต่กรรมกรก็ต้องเป็นผู้มีการศึกษาดีคือผ่านการศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 17 ปี ส่วนในด้านการจัดองค์กรเศรษฐกิจก็ควรจะมีการร่วมมือกับองค์กรนานาชาติด้วยการยกเลิกการแบ่งชาติ แต่ควรแบ่งหน้าที่ตามความเหมาะสม เรามีแนวคิดที่ “สยามควรได้รับมอบหน้าที่ทางเศรษฐกิจเพียงบางอย่างคือกสิกรรม เช่น ปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ถั่ว พริกไทย และพืชผลในเขตร้อนบางชนิดที่จะปลูกในแห่งอื่นไม่ได้ดีกว่าในแหลมทอง” (หน้า 164) ส่วนต่างประเทศก็เป็นผู้ผลิตเครื่องจักรมาให้ไทยอย่างเพียงพอ และให้องค์กรนานาชาติกำหนดราคาสินค้าทุกชนิดอย่างเป็นธรรมเพื่อให้เกิดการครองชีพในระดับเดียวกัน และใช้เงินตราสกุลเดียวกันทั่วโลก ส่วนการจัดการเศรษฐกิจภายในประเทศควรเป็นภารกิจของรัฐบาลท้องถิ่นในประเทศนั้นซึ่งเลือกตั้งขึ้นตามระบอบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ เขายังกล่าวถึงกลไกในการปกครองของสยามอนาคตด้วย เขาเห็นว่า ไม่มีการปกครองในประเทศใดเป็นที่น่าพึงพอใจ ดังที่เขากล่าวว่า แม้จะมีการกล่าวอ้างว่าบางประเทศปกครองตนเอง แต่ “ไม่เคยมีชาติใดปกครองตนเองเลย” (หน้า 165) โดยวิจารณ์ลัทธิการปกครองในโลกแต่ละลัทธิ ดังนี้ “ลัทธิของกษัตริย์โบราณและลัทธิของกษัตริย์ไม่สวมมงกุฎอย่างฮิตเลอร์ก็คือการกดขี่คนส่วนมากโดยคนส่วนน้อย” (หน้า 165) ส่วนลัทธิการปกครอง

แบบประชาธิปไตยนั้น “ก็คือการกดขี่คนส่วนน้อยโดยคนส่วนมาก” (หน้า 165) และลัทธิคอมมิวนิสต์ในรัสเซียนั้น “ก็คือการกดขี่คนทุกชั้นที่มีใช้กรรมกรโดยหัวหน้ากรรมกร” (หน้า 165) รู้เห็นว่า รัฐบาลที่ตียอมไม่กดขี่ชนเผ่าราษฎร แม้แต่คนเดียวและไม่ทอดทิ้งราษฎรที่ประสบภัยโดยไม่ให้การช่วยเหลือแม้แต่คนเดียวเช่นกัน รู้เสนอให้ใช้แนวคิดทางชีววิทยาเกี่ยวกับองค์ประกอบของมนุษย์ ที่เกิดจากการพึ่งพาทำงานประสานกันของจุลินทรีย์ในร่างกายมนุษย์เป็นแนวทางการจัดตั้งรัฐบาลที่ควรจะเป็น ดังที่เขากล่าวว่า

รัฐบาลขององค์ประกอบแห่งจุลินทรีย์เป็นรัฐบาลที่น่าจะถือเป็นตัวอย่างอันน่าปรารถนาสำหรับใช้ในองค์ประกอบแห่งมนุษย์ รัฐบาลของมนุษย์เคยยิงเป้าพลเมืองของตน แต่มันสมองของมนุษย์ไม่เคยสังหารจุลินทรีย์ในร่างกายของตนเลย ถ้าหากจุลินทรีย์แม้แต่ตัวเดียวต้องประสบภัย มันสมองก็จะจัดการส่งอวัยวะอื่นให้ช่วยเหลือ เช่น ถ้าจุลินทรีย์ที่เท้าถูกแทงด้วยหนามมนุษย์ก็จะส่งกล้ามเนื้อที่ขาให้ยกเท้าหนีหนามแล้วส่งมือให้ถอนหนามทิ้งเสีย มนุษย์จะมีความสุขได้ก็มีรัฐบาลที่ดีอย่างเดียวกับรัฐบาลขององค์ประกอบแห่งจุลินทรีย์ รัฐมนตรีของมันมิใช่เลือกตั้งขึ้นแล้วเปลี่ยนกัน 4 ปีหรือ 8 ปีต่อหนึ่งครั้ง มันเลือกตั้งรัฐมนตรีของมันโดยกำหนดตัวไว้ตั้งแต่ยังเป็นทารก และให้เป็นรัฐมนตรีทันทีที่สามารถทำงานได้ การพ้นจากหน้าที่ของรัฐบาลมีโอกาสเดียวคือแก่ชราหรือตาย (หน้า 165-166)

แนวคิดการจัดตั้งรัฐบาลที่รู้อธิบายข้างต้นสอดคล้องกับการแบ่งงานโดยใช้แนวคิดของนักพฤกษศาสตร์ โดยนัยนี้ อธิบายเพิ่มเติมได้ว่า การได้มาซึ่งรัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง แต่จะเลือกจากผู้ที่เหมาะสม

แนวคิดที่รุ่งอธิบายมานี้ รุ่งสรุปว่า จะทำให้สังคมของสยามในอนาคตนั้นสมบูรณ์พูนสุข ปราศจากความทุกข์ ความยากจน สังคมก็จะสงบสุข ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความรู้ มีงานทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่จำเป็นต้องมีการสร้างคุกตะรางไว้สำหรับลงโทษผู้กระทำความผิด เพราะเป็นสังคมที่ปราศจากโจรผู้ร้าย นอกจากนี้ เมื่อทุกประเทศมีความเท่าเทียมกันในทุกด้านเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ การทำสงครามระหว่างประเทศก็จะหมดสิ้นไป ทำให้โลกเกิดสันติภาพ

เห็นได้ว่า แนวคิดในหนังสือเรื่อง *"The Sight of Future Siam"* เป็นแนวคิดที่จะสร้างสังคมอุดมคติ หรือ Utopia ให้เกิดขึ้นนั่นเอง

ถึงแม้สมทรงจะคิดว่า ความคิดของรุ่งเป็นความคิดของผู้เพ้อคลั่งถึงสังคมอนาคต แต่ผู้ประพันธ์ได้ให้คำอธิบายลักษณะของรุ่งว่า รุ่งนั้นหาใช่นักเพ้อฝันไม่ แต่เป็นนักคิดหรือนักอุดมคติ ผ่านการวิเคราะห์ของอุไรวรรณ หลังจากที่เขาได้อ่านแนวคิดการจัดสังคมใน *The Sight of Future Siam* ของรุ่งแล้ว ดังข้อความว่า

"เขาเป็นนักฝันอย่างที่เราเรียกว่า Utopian"

"แต่คุณรุ่งเป็นนักคิดด้วยเหมือนกันนะ ดิฉันขอค้านว่า

เธอไม่ใช่ Utopian เธอเป็น Idealist ดูเหมือนเขาแปลคำนี้ว่า นักอุดมคติ" (หน้า 166)

แม้อุไรวรรณจะมีน้ำเสียงชื่นชมรุ่งว่า เป็นนักอุดมคติที่ไม่ได้เป็นนักฝัน แต่อย่างเดียวดังข้อความข้างต้น แต่ในที่สุดเธอก็เป็นคนซึ่งให้รุ่งเห็นว่า อุดมคติของรุ่งนั้นไม่ได้เป็นคุณสมบัติที่คนทั่วไปโดยเฉพาะตัวเธอเองต้องการ เพราะเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใน แต่สิ่งที่เธอต้องการคือองค์ประกอบภายนอกที่จะ

ส่งเสริมให้ความเป็นนักอุดมคติของรุ่งโดดเด่น นั่นคือความจน ดังที่เธอกำลัง
แก้รุ่งว่า “บุคคลอาจมีลักษณะเด่นกันคนละอย่าง...เฉพาะตัวคุณนั่น ลักษณะที่
ทำให้คุณเด่นคือความจน คุณเป็นผู้มีคุณสมบัติหลายประการ มีความรู้
กว้างขวาง ซื่อตรงต่อตนเองและซื่อสัตย์ต่อคนอื่น แต่คุณสมบัติเหล่านี้จะมีผู้
มองเห็นได้ก็ต่อเมื่อคุณเป็นคนจน” (หน้า 184) อุไรวรรณจึงปฏิเสธการแต่งงาน
กับรุ่งเมื่อรุ่งเริ่มมีรายได้ที่ดีจากการเขียนบทความ เมื่อรุ่งพยายามอธิบายว่า
ความจนที่อุไรวรรณคิดว่า เป็นเครื่องส่งเสริมอุดมคตินั้นเป็นเพียงเปลือกนอก
ไม่ต่างจากชื่อเสียง ตำแหน่ง อำนาจหรือเกียรติยศ แต่ความคิดของเขาต่างหาก
ที่เป็นคุณสมบัติภายในกาย อุไรวรรณก็ตอบรุ่งว่า “โลกของคุณเป็นโลกแห่ง
ความฝัน ตัวคุณเป็นนักอุดมคติ คำสาธยายของคุณ ก็คือความฝันของนักอุดม
คติคนหนึ่งเท่านั้น คนทั้งหลายตามความเป็นจริงมิได้นับถือสมบัติในกายตัว
ของคุณ” (หน้า 187) จึงนับได้ว่า คำพูดของอุไรวรรณที่ชี้แจงแก่เขาว่าคนทั่วไป
มิได้นับถือความคิดเชิงอุดมคติซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติภายในของเขาแต่กลับให้
ค่าแก่เปลือกภายนอกนั้นเป็นความจริงอันเจ็บปวดที่รุ่งได้รับการเป็นนัก
อุดมคติที่ใช้ชีวิตตาม “อุดมทัศน์” ของตนเอง

ข้อบ่งชี้ความเป็นนักอุดมคติอีกประการหนึ่งของรุ่งอยู่ในความคิด
เกี่ยวกับการทำงาน รุ่งให้ค่าต่อการทำงานที่ผล มีใช้เพื่อเงิน และให้คุณค่าแก่
การทำงานในตำแหน่งต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน ดังที่รุ่งเห็นด้วยกับคำกล่าวของ
ท่านเจ้าคุณมหาเทวฯ บิดาของวรพันธุ์เพื่อนสนิทของเข่าว่า “อาชีพที่ชอบธรรม
ย่อมดีเท่ากันหมด และบำเหน็จจันแท้จริงของการประกอบอาชีพก็คือความสุข
จากการบำเพ็ญประโยชน์” (หน้า 109) ดังนั้น รุ่งจึงไปขอทำงานในบริษัท
สยามเครื่องเขียนของนายปี.แอล.ชัลวาลนักรูกริกชาวอินเดียโดยไม่ขอรับ
ค่าจ้าง เนื่องจากต้องการเรียนรู้การทำงานในด้านค้าขาย โดยมุ่งหวังที่จะได้นำ

ความรู้นั้นมาประกอบอาชีพค้าขายของตนเองสำหรับหารายได้เป็นทุนในการค้นคว้าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เขารักเพื่อใช้พัฒนามนุษย์และสังคมโลกต่อไป ในวันแรกรุ่งต้องยุ่งกับการทำงาน และนายอาลาบัตหัวหน้างานโดยตรงของเขาก็ปฏิบัติต่อเขาไม่ดีนัก จนเขารู้สึกขัดแย้งในใจว่า เขาทำถูกหรือไม่ที่ยอมทำงานในตำแหน่งงานที่ต่ำกว่าความสามารถที่แท้จริง แต่ในที่สุดรุ่งก็คิดว่า "ในอาชีพหนึ่งก็ย่อมมีคนจำพวกหนึ่งเป็นผู้ชำนาญและเป็นนาย อาชีพทั้งหลายควรได้รับความนับถือเท่ากัน เราไม่ได้ทำลายเกียรติยศของเรา นี่ไม่ใช่งานที่เลวทราม ไม่ใช่เลวทราม..." (หน้า 91) และรุ่งก็ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนแม้จะเป็นงานเสมียนซึ่งในความเป็นจริงเป็นหน้าที่ที่ต่ำกว่าความสามารถของนักเรียนนอกอย่างเขา

อย่างไรก็ตาม การดำเนินตามอุดมคติของรุ่ง อาจเรียกได้ว่าไม่เป็นที่น่าพึงพอใจนัก แม้เขาจะตั้งใจทำงานด้านการค้าแทนที่จะรับราชการ แต่เมื่อเขาได้ทำงานกับนายซัลวาล เขาก็ได้รู้ว่า การค้านั้นเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางการเงินหรือเป็นเรื่องการทำกำไรให้ได้มากที่สุด แม้จะต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมคดโกง รุ่งจึงรู้สึกผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่ก่อนทำงาน เขาตั้งใจเรียนรู้งานเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างธุรกิจการค้าเครื่องเขียนของตนเองเพื่อให้ได้กำไรมาเป็นทุนทรัพย์ในการสร้างประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แต่เมื่อทำงานจริงๆ เขาก็ได้รู้จักตัวเองว่า ตนนั้นไม่เหมาะแก่การค้าขาย เพราะเขาคงไม่กล้าที่จะเอาเปรียบลูกค้าเพื่อให้ได้กำไรดังเช่นการค้าในทุกวันนี่ ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่า "ถ้ารุ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าแผนกขายแทนนายอาลาบัต เขาคงไม่กล้าบีบบังคับลูกค้าให้รับซื้อของกันสต็อก เขาคงไม่กล้าขึ้นราคาสินค้าที่ขาดคราว ไม่กล้าเอาของปลอมมาขาย รวมความว่าเขาทำไม่ได้เหมือนนายอาลาบัต เขาเป็นคนล้าหลังโง่เง่าในโลกแห่งการค้า จิตใจของเขาไม่ได้สร้างมาสำหรับประกอบอาชีพชนิด

นี้" (หน้า 121) ดังนั้น เมื่อทำงานได้ครบหกเดือน รุ่งจึงลาออกจากการเป็นเสมียนของบริษัทแห่งนั้น

นอกจากนี้ เมื่อรุ่งเขียนบทความส่งไปลงหนังสือพิมพ์ หลังจากที่เขาลาออกจากบริษัทสยามเครื่องเขียน ในช่วงแรกเขายังไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน แม้ในช่วงนั้นเขาจะตระหนักแล้วว่า เงินเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต แต่เมื่อบทความของเขาได้รับการตอบรับจากผู้อ่าน เขาก็เกิดความรู้สึก "เป็นความเพลิดเพลินที่จะเขียนและได้รับความนิยมชมเชยจากผู้อ่าน หากไม่ได้เงินก็ได้ความอิมใจ ด้วยรู้สึกว่าการที่ตนทำนั้นเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์" (หน้า 151) ดังนั้นในช่วงแรกที่เขายังไม่ได้รับเงินค่าจ้างสำหรับการเขียนบทความ เขาก็เริ่มประหยัดด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าใช้จ่ายสำหรับของฟุ่มเฟือย หรือการเดินทางขึ้นรถรางซึ่งจะต้องเสียเงินค่ารถ จึงนับได้ว่ารุ่งให้คุณค่าแก่ผลงานและประโยชน์ของงานมากกว่าค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน ซึ่งนับเป็นความคิดที่เป็นอุดมคติในด้านการทำงานของเขา เมื่อบรรณาธิการหนังสือพิมพ์พอใจในผลงานที่รุ่งเขียน และมอบเงินจำนวนมากให้แก่เขา เขาก็เริ่มมีความหวังที่จะมีรายได้เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ และคิดที่จะยึดอาชีพนักเขียนเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมโดยนำความรู้ทางชีววิทยามาใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่แล้ว ด้วยแนวคิดของเขาที่ล้ำสมัย และดูเหมือนจะเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการปกครองของรัฐบาลในขณะนั้น รุ่งก็ต้องตกเป็นนักโทษทางการเมืองเป็นครั้งที่สองหลังจากที่เขาเคยถูกจำคุกมาแล้วเมื่อครั้งเหตุการณ์กบฏวรวงศาในปี 2476

อย่างไรก็ตาม แม้รุ่งจะเป็นนักอุดมคติที่พบแต่ความผิดหวัง และกลายเป็นผู้ต้องหาวางการเมืองถึงสองครั้ง แต่เหตุการณ์ทุกเหตุการณ์ที่รุ่งประสบก็ไม่ได้ทำให้รุ่งเกิดความท้อถอย รุ่งยังตั้งความหวังในแง่ดีอยู่เสมอ ดังที่

รุ่งคิดว่า แม้การที่เขাপฏิเสณงานราชการ การลาออกจากราชการ จะทำให้เขาเกิดวิตกกับการดำเนินชีวิตในอนาคตก็ตาม แต่รุ่งกลับคิดว่า "หากว่าชีวิตจะย้อนหลังใหม่ได้ รุ่งก็คงเลือกปฏิบัติอย่างเดิมนั่นเอง" (หน้า 126) ทั้งนี้เพราะรุ่งให้ความสำคัญแก่ "ความรับผิดชอบ" และแม้จะพบว่าความรักระหว่างเขากับอุไรวรรณเป็นเพียงแค่ความฝัน แต่นั่นก็เกิดจากสังคมที่ทำให้คุณค่าแก่สิ่งสมมติภายนอก ดังที่อุไรวรรณปฏิเสธการแต่งงานกับรุ่งเพราะรุ่งไม่ใช่คนจนอีกต่อไป ดังนั้น รุ่งจึงปฏิเสธอุไรวรรณเมื่อเธอสำนึกผิดและมาขอคืนดีกับเขาหลังจากได้ทบทวนเหตุผลของรุ่งและพบว่าเธอคิดผิด รุ่งตระหนักแล้วว่าในเวลานี้ยังไม่ใช่เวลาเหมาะสมที่เขากับอุไรวรรณจะได้ครองรักกันดังที่เขาคิดว่า "ภายใต้ระเบียบใหม่ทางการศึกษา สังคม การเมือง และเศรษฐกิจแห่งโลกอนาคต เท่านั้นที่คนอย่างเขาจะเหมาะสมกับอุไรวรรณ ในโลกปัจจุบันอันชั่วร้ายจัญไรนี้ คนโดยมากคงตัดสินใจว่าเขากับอุไรวรรณจะเป็นคู่ครองที่ไม่สมน้ำสมเนื้อ" (หน้า 198)

นอกจากนี้ เมื่อรุ่งถูกจับและอาจจะถูกคำสั่งของรัฐบาลให้ประหารชีวิตเนื่องจากการเขียนหนังสือแสดงทัศนะทางการเมืองของเขา แต่ผู้เขียนก็ไม่ได้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ารุ่งยอมจำนน เขายอมรับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างกล้าหาญ เขาตั้งความหวังว่า แม้ในวันนี้ ไม่มีสิ่งใดเป็นไปตามที่เขาคิด แต่วันหนึ่งข้างหน้า ถ้าคนรุ่นหลังสืบทอดความคิดของเขาต่อไป โลกย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องดีขึ้น ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่า "ไม่ใช่เรื่องน่าตกใจถ้าบุคคลผู้เดียวต้องถูกจับถูกจำคุกหรือถูกยิงเป้า ความตายของบุคคลก็อุปมาดังความระเหยเป็นไอของน้ำหนึ่งหยดในทะเล ถ้ารุ่งถูกยิงเป้าและหนังสือของเขาเรื่อง *The Sight of Future Siam* ถูกทำลาย ความพยายาม

ของเขาที่ได้รับผล แต่คนไทยผู้อื่นในรุ่นหลังอาจรับภาระเผยแพร่ความคิดนั้นต่อไป" (หน้า 202)

ผู้ประพันธ์จบนวนิยายเรื่องนี้ด้วยความหวังของรู้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบปกครองที่เป็นธรรม มิใช่โดยการปกครองที่รัฐบาลใช้อำนาจกดขี่ผู้ที่คิดว่าเป็นปราชัยต่อรัฐบาลอย่างที่เป็นอยู่ เพราะ "ถ้าการปกครองของไทยยังคงเป็นแบบสิทธิขาด ใช้อำนาจกดขี่ปราชัยของรัฐบาล ความคิดทางก้าวหน้าจะไม่ได้มีโอกาสปฏิบัติตามควร" (หน้า 202) เขาเชื่อว่าแนวคิดที่เขาเสนอไว้เกี่ยวกับการสร้างสังคมอุดมคติในหนังสือ *The Sight of Future Siam* จะมีผู้สานต่อ แม้เขาจะต้องตายไปและหนังสือของเขาจะถูกทำลาย แต่เป็นหน้าภาระหน้าที่ของคนไทยที่จะต้องเผยแพร่แนวคิดของเขาในต่อไป แม้รัฐจะเห็นว่า เป็นโชคชะตาของเมืองไทยในยุคหนึ่งที่รัฐบาลยังไม่ใช่เป็นรัฐบาลของประชาชนอย่างแท้จริง แต่เขายังมองว่า ประเทศไทยมีความพร้อมที่ก้าวสู่ความเจริญ เพราะคนไทยมีมันสมอง มีแรงงาน และมีความพยายามอยู่เต็มที่ เห็นได้ว่า แม้นวนิยายเรื่องนี้จะจบด้วยชะตากรรมอันเลวร้ายของรัฐ แต่ก็ยังฝากความหวังในแง่ดีให้แก่ผู้อ่าน ว่าในวันข้างหน้า ประเทศไทยก็คงจะก้าวไปสู่สังคมอันสมบูรณ์แบบถึงแม้จะยังไม่สำเร็จในรุ่นคนของรัฐก็ตาม

3. กลวิธีการนำเสนอแนวคิด

แม้นวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายที่มุ่งแสดงแนวคิดทางการเมือง แต่ผู้ประพันธ์ก็ยังคำนึงถึงศิลปะการประพันธ์ด้วยการใช้กลวิธีการต่างหลายประการเพื่อมิให้นวนิยายเรื่องนี้กลายเป็นตำราแสดงแนวคิดทางการเมืองที่แห้งแล้ง

กลวิธีการเขียนอย่างหนึ่งที่เรียกว่า การอ้างถึง (Allusion) เป็นกลวิธีเด่นที่ผู้เขียนเลือกใช้ในนวนิยายเรื่องนี้ การอ้างถึง เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้ประพันธ์ จุดประสงค์ทั่วไปของการอ้างถึงก็เพื่อที่จะขยายงานเขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าสนใจประทับใจยิ่งขึ้น และการอ้างถึงอาจจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้งขึ้น ผู้ประพันธ์มักจะคาดว่าผู้อ่านมีพื้นความรู้ร่วมกับผู้ประพันธ์ และมีความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางวรรณคดีที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ตลอดจนมีความสามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่น่ามาอ้างถึงนั้นได้ด้วย (**พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 13-14**)

การอ้างถึงในนวนิยายเรื่องนี้ มีทั้งการอ้างถึงบุคคลและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนวรรณกรรมเรื่องอื่น แต่บางกรณีเป็นลักษณะการอ้างอิงแนวคิดของบุคคลในเชิงวิชาการ แต่ด้วยความสามารถทางการประพันธ์และความเข้าใจการนำเสนอเรื่อง ผู้ประพันธ์ก็ใช้การอ้างถึงและการอ้างอิงในที่เหมาะสม ไม่ถึงกับทำให้นวนิยายเรื่องนี้แห้งแล้งจนเกินไป ตรงกันข้าม กลับทำให้แนวคิดที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอมีความหนักแน่นและน่าสนใจมากขึ้น เช่น นำไปไว้ในบทสนทนาของตัวละคร หรือในบทความที่รู้เขียนส่งหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ดังจะได้แสดงตัวอย่างพอสังเขป

ตัวอย่างการอ้างอิงบุคคลในประวัติศาสตร์ ตอนที่รุ่งกล่าวแก่อุไรวรรณ เมื่อพบความจริงว่า อุไรวรรณเป็นหญิงที่ให้คุณค่าแก่องค์ประกอบภายนอก หรือแสวงผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากการแต่งงาน โดยมีได้มาจากความรักที่แท้จริง รุ่งอ้างถึงบุคคลในประวัติศาสตร์เพื่อประกอบคำอธิบายของตนให้แก่อุไรวรรณฟังว่า

โนเปลี่ยนได้รับความยกย่องมาชั่วสองร้อยปีในฐานะ
เป็นผู้ชาญฉลาดทางยุทธวิธี เป็นคุณสมบัติของมันสมอง มิใช่ยก
ย่องในฐานะราชาธิราช มาร์ค แอนโตนีได้รับคำสดุดีว่าเป็นผู้รักที่
ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของใจ และคลีโอพัตราเป็นสตรีเจ้าเสน่ห์
ซึ่งเป็นคุณสมบัติของกาย คุณเป็นศิลปินมากกว่าเป็นสุภาพสตรี
ที่มีศักดิ์สูง ความยากจนและความต่ำต้อยเป็นเพียงเปลือก
นอกของผม ที่ผมเป็นนักศึกษาและนักประพันธ์ ผู้ที่ดูแล
เปลือกนอกอาจเห็นว่าผมต่ำกว่าคุณ แต่เมื่อพิจารณาถึงสมบัติ
ในกายตัวด้วยแล้ว ผมก็เป็นคนชั้นสูงอยู่คนหนึ่ง และไม่ต่ำทราม
กว่าคุณเลย (หน้า 187)

ในตอนนี้นำผู้ประพันธ์เล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่งกับสมส่วน คู่รักคน
แรกของเขาซึ่งได้ปฏิเสธที่จะคบกับเขาต่อไปในฐานะคนรัก ด้วยเหตุผลที่ว่าสม
ส่วนได้พบกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่งในขณะที่รุ่งถูกตัดสินให้จำคุกครั้งแรก รุ่ง
พยายามหาเหตุผลเพื่อ “ให้อภัย” แก่สมส่วนโดยคิดว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่สม
ส่วนจะตัดสินใจเช่นนั้น เพราะสตรีเป็นเพศที่มี “ความคิดธรรมดา” การตัดสิน
ของสมส่วนจึงเป็นไปตามธรรมชาติของสตรีเพศซึ่งต่างจากบุรุษเพศที่คำนึงถึง
เกียรติยศมากกว่าการดำรงชีพ รุ่งอ้างอิงคำกล่าวของลินญัต นักเขียนชาวจีน
ประกอบคำอธิบายว่า

ลินญัตได้ให้คำอธิบายไว้อย่างน่าฟัง ซึ่งสรุปว่า
ความคิดธรรมดาก็คือความฉลาดรู้จักเลือกปฏิบัติในทางที่เป็น
ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของตน ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตนั้น
เมื่อตีความหมายลงไปอีกขั้นหนึ่งก็คืออุปการณการกิน การอยู่
และการสืบพันธุ์ ถ้าหากสตรีนั้นใจเหมือนบุรุษผู้ฝ่าฝืนอุปสรรค

แห่งชีวิตเพื่อรักษาเกียรติยศ ประพฤติความซื่อ ถือวาจาสัตย์ และปฏิบัติบำเพ็ญความโง่เง่าอื่นๆ ชาตินมนุษย์อาจสูญสิ้น หรืออย่างน้อยก็เสื่อมทรามลงกว่านี้ สตรีจำเป็นต้องฉลาดพอที่จะรู้ว่าเกียรติยศ เกียรติศักดิ์ และคำมั่นสัญญาต่างๆ เป็นเพียงสิ่งซึ่งควรสลัดทิ้งเสียทันทีเมื่อเกิดปัญหาแก่การดำรงชีพ เมื่อเวลาเอาจริงเอาจังกันแล้ว สิ่งอื่นจะสำคัญกว่าชีวิตของตนไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะมนุษย์จะสืบชาติกันต่อไป ได้ก็ด้วยกรรมของสตรี

เมื่อคิดดังนั้น รุ่งก็ให้อภัยสมส่วน...(หน้า 54)

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังใช้การอ้างอิงในเชิงวิชาการ โดยเป็นการอ้างอิงในช่วงที่รู้ถึงอธิบายความรู้เกี่ยวกับสังคม การเมืองหรือจิตวิทยาที่ปรากฏในการถกเถียงหรืออธิบาย หรือในการเขียนบทความ เช่น การอ้างทฤษฎีของนักจิตวิทยาพฤติกรรม นักปรัชญา หรือการอ้างถึงนักวิชาการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อสนับสนุนการเสนอความคิดเห็น

รุ่งอ้างคำพูดของ ดร.ไวซ์มัน นักเคมีผู้มีนามอุโฆษที่สุด ในยุคนี้ และซึ่งเป็นผู้สนใจในวิชาสมพันธศาสตร์ท่านกล่าวไว้ว่า "มี ส่วนหนึ่งในร่างกายมนุษย์ซึ่งเติบโตขึ้นในกายบุตร เป็นการต่อชีวิตพ่อแม่ออกไปอีกทอดหนึ่ง และส่วนน้อยกว่านั้นเติบโตขึ้นในกายหลาน เป็นการต่อชีวิตตายายออกไปอีกทอดหนึ่ง หากผู้ใดไม่ไว้บุตร สังหารของผู้นั้นก็ไม่ได้ตายหมดทั้งตัว เพราะมีส่วนน้อยในสังขารนั้นสืบช่วงชีวิตกันไปเป็นทอดๆ มิรู้จบ (หน้า 148)

ตัวอย่างการอ้างอิงที่ยกมานี้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในบทความที่รุ่งเขียนเรื่อง กายเราที่เป็นอมร ซึ่งเป็นบทความที่พยายามอธิบายกลไกของการ

สืบพันธุ์ของมนุษย์ จึงนับได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้เลือกกลวิธีในการนำเสนอแนวคิดได้อย่างกลมกลืน

การอ้างอิงวาทะ นักคิดนักเขียน ตลอดจนนักวิชาการต่างๆ ของผู้ประพันธ์ประกอบความคิดเห็นของรุ่งนัปได้ว่าสอดคล้องกับลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของรุ่งที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นคือ ความสนใจแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะในช่วงที่รุ่งถูกจองจำครั้งแรก ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่า รุ่งมีโอกาสอ่านหนังสือที่ให้แนวคิดหลายเล่ม เช่น หนังสือเรื่อง *The Theory and Practice on Commerce* ตลอดจนหนังสือเกี่ยวกับการพาณิชย์อีกหลายเล่มเพื่อเตรียมตัวทำการค้าหลังพ้นโทษ นอกจากนี้ยังอ่านหนังสือว่าด้วยทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองสำคัญอีกหลายเล่ม เช่น *The Wealth of Nation* ของ Adam Smith หนังสือเรื่อง *The Capital* ของ Karl Marx เป็นต้น การมีโอกาสอ่านหนังสือหลากหลายช่วยให้รุ่งเข้าใจสภาพความเป็นไปของโลกในเวลานั้น และมีฐานความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและการเมือง ดังนั้น การที่รุ่งนำความคิดหรือวาทะของนักคิดนักเขียน ตลอดจนนักวิชาการและนักทฤษฎีสำคัญมาอ้างอิงประกอบความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดของรุ่งจึงหนักแน่นน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ ยังใช้บทสนทนาโต้ตอบระหว่างรุ่งกับตัวละครอื่น เพื่อแสดงลักษณะนิสัย และความคิดของตัวละคร โดยเฉพาะการแสดงความคิดของรุ่ง เช่น บทสนทนาของวีรพันธุ์ที่ซักถามรุ่งเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือ *The Sight of Future Siam* ซึ่งเปิดโอกาสให้รุ่งได้อธิบายแนวคิดจากหนังสือที่ตนเขียนแทนวิธีการบรรยายเนื้อหาโดยผู้ประพันธ์โดยตรง กลวิธีนี้ช่วยให้ผู้อ่านได้เปรียบเทียบความคิดเห็นที่ต่างกันของวีระพันธุ์ซึ่งอาจเป็นตัวแทนความคิดของคนทั่วไปในเวลานั้นกับความคิดของรุ่งซึ่งก้าวหน้ากว่า

จึงนับได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้ใช้บทสนทนาซึ่งเป็นกลวิธีของนวนิยายให้เกิดประโยชน์ต่อการแสดงความคิดสำคัญของเรื่อง

ผู้ประพันธ์ยังมีความสามารถในการบรรยายตัวละครให้เกิดภาพในใจ ทำให้เกิด “รส” ทางวรรณกรรมแก่ผู้อ่านอย่างชัดเจน เช่น การบรรยายภาพ หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ดังนี้

รู้รู้สึกสนุกในการสังเกตการทำทางของบุคคลทั้งสอง
ท่านรัฐมนตรีกลาโหมขณะนั้นอายุประมาณสี่สิบห้าปี รูปร่าง
ค่อนข้างอ้วนเตี้ยแต่สมส่วน หน้าตาไม่น่าเกรงขาม แต่น่านิยมรัก
ใคร่ ดวงตาอันสูงใสมองตรงไปตรงมา พร้อมด้วยการยิ้มอยู่ใน
หน้า ดูเป็นเสน่ห์ชวนให้อยากสนทนาค่ะ (หน้า 82)

การบรรยายลักษณะของนายอาลาบัดหัวหนาแผนกขายของบริษัท
สยามเครื่องเขียนว่า “นายอาลาบัดอายุราวห้าสิบปี ค่อนข้างอ้วน แต่งกาย
รุ่มร่ามและสกปรก เขาเป็นคนชนิดเดียวกับพ่อค้าผ้าแถวถนนพารุต์ อ่อน
การศึกษา แต่ฉลาดไหวพริบดีเยี่ยม เมื่อรู้มองดูเขาก็หนาวสั่นในใจ ‘นี่
หรือนายของเรา’ เขาถามตนเอง เป็นการยากที่จะนึกล่วงหน้าว่าเขาจะต้องมา
ทำงานอยู่ใต้บังคับของบุคคลผู้นี้” (หน้า 90) หรือการบรรยายคู่รักคนแรกของเขา
คือสมส่วนในครั้งแรกที่เขาได้พบว่า

เครื่องแต่งกายชุดแพรสีหมอก สายฟ้าแลบสีทองคำ
เกล้าผมเหมือนแบทเดวิท ติดช่อดอกฟอว์เก็ตมีน็อทที่ไหล่ซ้าย ซึ่ง
เสื้อตรงนั้นทำกระปิดไว้ขอบกล เป็นแบบยลของช่างตัดเสื้อที่จะ
เผยเนื้ออันอวบเต็มและนวลละอที่ต้นแขน ชวนให้นึกถึงซึ่งไปถึง
เนื้อนูนรูปทรงกลมที่อยู่ใกล้กัน “ฟอว์เก็ตมีน็อท” ดูประจุมุ่ง

หมายติตมาเตือนใจรัฐ ภาพที่เห็นในวันนั้นติดตามตรึงใจเขามา
นานหลายปี (หน้า 51)

การบรรยายตัวละครจนเกิดภาพชัดเจนในความคิดผู้อ่านเช่นนี้ นับว่าเป็นฝีมือทางการประพันธ์ที่ส่งเสริมให้นวนิยายเรื่องนี้มีความน่าอ่านยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมและการเมืองโดยผ่านกลวิธีทางศิลปะการแต่งนวนิยายนี้ เป็นวิธีการที่ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์นิยมใช้ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ดังที่เขาเล่าไว้ในอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง* ว่า ได้เขียนนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งคือ *บุญทำกรรมแต่ง* ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงความคิดเห็นในลัทธิทางการเมืองต่างๆ เช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิเผด็จการ และลัทธิประชาธิปไตย โดยใช้กลวิธีของนวนิยายเชิงระทึกขวัญ นอกจากนี้ยังเขียนนวนิยายสั้นๆ อีกหลายเรื่อง (ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์, 2551: 241) น่าเสียดายที่ต้นฉบับนวนิยายเรื่อง *บุญทำกรรมแต่ง* ซึ่ง ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์คิดจะพิมพ์หลังได้รับพระราชทานอภัยโทษนั้น ผู้ประพันธ์ก็ตัดสินใจที่จะไม่ตีพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากเกรงว่า เนื้อความบางตอนจะทำให้หลวงพิบูลสงครามซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในเวลานั้นรู้สึกว่าเป็นการเสียดสีทั้งที่ไม่ใช่เจตนาของผู้ประพันธ์ ทั้งนี้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ผู้ซึ่งเพิ่งได้รับพระราชทานอภัยโทษจากการเป็นนักโทษการเมืองและถูกจับตามองจากฝ่ายรัฐบาลจึงจำเป็นต้องระมัดระวังตัวไม่แสดงความปรปักษ์กับฝ่ายรัฐบาลมากเกินไป

4. นวนิยายเรื่อง เมืองนิมิตร กับมิติทางสังคม

ดังกล่าวแล้วว่า ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตนเขียนนวนิยายเรื่องนี้ครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษใน พ.ศ.2482 ในระหว่างต้องโทษครั้งที่ 2 ในคดีล้มล้างรัฐบาล หลังจากเพิ่งได้รับพระราชทานอภัยโทษจากการถูกจำคุกครั้งที่ 1 ในคดีกบฏบวรเดชเพียง 8 เดือน สังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในระหว่างบรรยากาศความขัดแย้งทางการเมือง มีการกวาดล้างจับกุมผู้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้ ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เกิดความขัดแย้งในกลุ่มผู้ปกครองทั้งกลุ่มเก่าและกลุ่มใหม่ เช่น กลุ่มเจ้านาย กลุ่มทหาร นักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น รัฐบาลในเวลานั้นมักใช้ความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่นการปราบปรามและจับกุมฝ่ายตรงข้าม การแก้ไขปัญหาของรัฐบาลแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่อ้างว่ากระทำเพื่อประชาชนโดยใช้ชื่อ "คณะราษฎร" เป็นผู้ก่อการนั้น แท้จริงแล้ว ก็เป็นการแสวงหาอำนาจของบุคคลบางกลุ่ม ดังที่ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวถึงบรรยากาศความขัดแย้งของสังคมไทยในช่วงเวลาหลังเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475 ว่า แม้ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจะมีลักษณะของการประนีประนอมกัน แต่ “เห็นได้ว่าการประนีประนอมเป็นไปได้แต่เพียงในระยะเวลาดสั้นๆ ประมาณ 6 เดือนแรกเท่านั้น แต่เมื่อหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม' ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475 หรือภายในระยะเวลาเพียง 9 เดือนนับจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เราจะเห็นได้ว่ามีความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นในเมืองไทยสมัยใหม่” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2549:20) ชาญวิทย์ เกษตรศิริกล่าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองครั้งสำคัญว่ามีหลายครั้ง เช่น การห้าม

จัดตั้งพรรคการเมือง ความขัดแย้งในเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติที่ร่างโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม การรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 และกรณีกบฏบวรเดช ตลอดจนการออกพระราชบัญญัติป้องกันรักษารัฐธรรมนูญซึ่งรัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการโต้ตอบกับกลุ่มตรงข้ามรัฐบาลโดยใช้กำลังอาวุธและตั้งข้อกล่าวหาคอมมิวนิสต์เป็นต้น (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2549: 121-175) อนึ่ง ความขัดแย้งในบ้านเมืองไทยในเวลานี้ เสถียร จันทิมาธร วิเคราะห์ว่า มาจากการแตกแยกและแย้งซึ่งกันเป็นใหญ่ นอกจากนี้การรวมตัวของคณะราษฎรก็ได้ผ่านการต่อสู้หล่อหลอมจิตใจประชาธิปไตยที่เข้มแข็งยาวนานเพียงพอ (เสถียร จันทิมาธร, 2544: 156)

ควรกล่าวด้วยว่า แม้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับรัฐ จิตเกษมในนวนิยายจะคล้ายกับชีวิตจริงของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ โดยเฉพาะการถูกพิพากษาให้จำคุกด้วยข้อหา “กบฏ” ต่อรัฐบาลถึง 2 ครั้ง แต่ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ก็มีชีวิต เพียงแต่ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์สร้างตัวละครเช่นรัฐ จิตเกษมเป็นตัวแทนในการแสดงทัศนะและข้อคิดเห็นทางการเมืองการปกครองตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมในเวลานั้น การวิพากษ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาในนวนิยายเรื่องเมืองนิมิตร โดยเฉพาะการกล่าวชื่อบุคคลบางคนที่มีความจริง เช่น หลวงพิบูลสงคราม (ต่อมาคือจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี) ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและเป็นผู้ทรงอิทธิพลยิ่งในเวลานั้น เช่น การวิจารณ์ “อำนาจ” ของหลวงพิบูลสงครามอย่างตรงไปตรงมาว่า

ผู้นี้คือหลวงพิบูลสงคราม กฤตยานุภาพของท่าน

ระบือไปตลอดความกว้างและยาวของพระราชอาณาจักร...

ภักดียานภาพดังกล่าวแล้วได้ทำให้ประชาชนชาวสยามนับแต่
ข้าราชการลงไปถึงพ่อค้าและชาวบ้านต่างพากันหันหน้ามาหมาย
พึ่ง ชนเหล่านี้ได้ถูกเหตุการณ์สอนให้เป็นคนฉลาด ประจบ
สอพลอ หมดความเคารพตนเอง เขาไม่หวั่นกลัวผู้ก่อการซึ่งขึ้น
หัวหน้าตั้งสมญาตนเองว่า "สี่เสือ" นั้นกระไรได้ มิใช่ความก่า
เหงของสี่เสือดอกหรือ วังบางขุนพรหมจึงกลายเป็นวังร้าง และ
พระปกเกล้าฯ ก็ต้องหลบหนีไปนอกประเทศ (หน้า 73-74)

ประกอบกับ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นบุคคลที่รัฐบาลมองว่าอยู่
ในฝ่าย "เจ้านาย" ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิปักษ์กับรัฐบาล ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองเวลา
นั้นจึงลงความเห็นพินิจว่าหนังสือนวนิยายเรื่องนี้เป็น "ปฏิปักษ์ทางการเมืองอย่าง
ร้ายแรง" ต้นฉบับภาษาอังกฤษของนวนิยายเรื่องนี้จึงถูกทำลาย และผู้ประพันธ์
ก็ถูกเนรเทศไปอยู่ที่เกาะเต่า สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิธีการใช้ "ความรุนแรง"
ของรัฐบาลในการจัดการกับผู้ที่รัฐบาลมองว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามได้เป็นอย่างดี

อันที่จริง ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ มิได้ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองในเวลานั้น ด้วยเชื่อว่า "สิ่งแวดล้อม" เป็นปัจจัยที่จะกำหนดความ
เปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างต่างตกอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ในเวลานั้น
แนวคิดระบอบประชาธิปไตยกำลังแพร่หลายไปทั่วโลก ประเทศไทยจึงไม่อาจ
รอดพ้นจากอิทธิพลของแนวคิดดังกล่าวนี้ได้ ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ในนวนิยาย
ว่า "สยามเป็นประเทศสุดท้ายที่พลเมืองจัดการให้กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ นับ
ว่าเพื่อปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ เพราะความนิยมระบอบประชาธิปไตยได้
ลูกกลมมาถึงเราดุจเดียวกับโรคระบาด เป็นอิทธิพลแห่งสิ่งแวดล้อมซึ่งเหลือ
กำลังจะต้านทานได้" (หน้า 47) นอกจากนี้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ก็มิได้
ต้องการที่จะให้สังคมกลับไปปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกแต่

อย่างใดดังที่เขาได้แสดงความเห็นไว้ในอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตแห่งการกบฏ* สองครั้ง ว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่า ในบรรดาผู้คิดปฏิวัตินั้น ไม่มีใครเลยที่ปรารถนาจะ รื้อฟื้นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมาใช้ใหม่ คนเข้าใจว่าระบอบนั้น ล้าสมัย เป็นเครื่องลายครามที่ควรจะส่งเข้าพิพิธภัณฑสถาน” (ม.ร.ว.นิมิตร มงคล นวรัตน์, 2551: 233) แต่แม้จะไม่ได้ต่อต้านระบอบประชาธิปไตย แต่ในนวนิยายเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาหลายตอน เช่น ในตอนจบเรื่อง ผู้ประพันธ์ลงท้ายนวนิยายด้วยประโยคสุดท้ายว่า “รุ่งอรุณผู้อ่านไปสู่ความตาย ภาวนาอยู่อย่างเดียวว่า ขอให้ชาติไทยพ้นจากยุคทมิฬเสียโดยเร็ว” (หน้า 202) คำว่า “ยุคทมิฬ” ที่ผู้ประพันธ์ใช้ในข้อความนี้สอดคล้องกับการเรียกยุคสมัยของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีซึ่งใช้มาตรการรุนแรงในการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล³ และเป็นเครื่องแสดงทัศนะของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์อย่างชัดเจนว่ากำลังวิพากษ์วิจารณ์การปกครองของรัฐบาลในเวลาที่แต่งนวนิยายเรื่องนี้ โดยเฉพาะวิธีการที่รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการในการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาล ซึ่งขัดต่อแนวคิดประชาธิปไตยที่ผู้ก่อการอ้างว่าเป็นระบอบที่ทำได้ประโยชน์ของประชาชน

³เมื่อ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 16 ธันวาคม 2481 อีกประมาณ 1 เดือนต่อมาในวันที่ 29 มกราคม รัฐบาลก็ได้จับกุมศัตรูของรัฐบาลจำนวน 51 คน ตั้งศาลพิเศษพิจารณาคดี ใช้เวลาดำเนินคดีประมาณ 9 เดือน ในจำนวนนักโทษการเมืองศาลพิเศษได้ตัดสินพิพากษาลงโทษประหารชีวิตด้วยการยิงเป้า 18 คน และถูกจำคุกตลอดชีวิตอีก 25 คน ยุคสมัยนั้นจึงได้รับขนานนามว่าเป็น “ยุคทมิฬ” (รายละเอียดยุคชาตินิยมไทย เกษตรศิริ, 2549: 190-193)

นอกจากแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่แสดงไว้นวนิยายแล้ว หากพิจารณาบทบาทที่นวนิยายเรื่องนี้มีต่อสังคม จะเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกข้อคิดเห็นที่มีต่อสังคมไทยในช่วงเวลาที่แต่งไว้ตลอดเรื่อง ดังจะได้กล่าวพอสังเขปดังนี้

4.1 การวิจารณ์พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมในสมัยที่แต่ง

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสังคมไทยเวลานั้นหลายด้าน เสถียร จันทิมาธรกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองเท่านั้น ยังพลอยทำให้เกิดการผันแปรทางด้านอื่นๆ อีกด้วย (เสถียร จันทิมาธร, 2544: 162) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวรวมถึงค่านิยมและบรรทัดฐานบางอย่างของคนในสังคม ซึ่งส่งผลต่อแนวคิดและเนื้อหาในการแต่งวรรณกรรมไทยในยุคนี้ด้วย นักเขียนในยุคสมัยนั้นหลายคนสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเวลานั้น โดยเฉพาะการปรับตัวของชนชั้น “ผู้ดีเก่า” จากสังคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่สังคมใหม่ที่ระบบเจ้าขุนมูลนายเริ่มสลายตัวลง เช่น ดอกไม้สด ได้สะท้อนสภาพการละลายของชนชั้นศักดินาในนวนิยายหลายเรื่อง หรือ ดวงดาวได้สะท้อนภาพชีวิตของผู้ดีเก่าที่ต้องตกยากเนื่องจากความผันผวนของชีวิต (ดู เสถียร จันทิมาธร, 2544:162-168) ส่วนนักเขียนในยุคนี้คนอื่น ได้แก่ ศรีบูรพาเขียนนวนิยายเรื่อง *ข้างหลังภาพ* สะท้อนให้เห็นชีวิตของคุณหญิงกิริติ์ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของคนในสังคมเก่าที่ต้องเผชิญกับโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปและต้องพ่ายแพ้ ซึ่งเปรียบเสมือนสัญลักษณ์แห่งการ “ตาย” ของ “กรอบจารีต” ใน “โลกเก่า” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542: 68) ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ ก็เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่ยอมรับภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันมีผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงได้สะท้อนความ

เปลี่ยนแปลงทางความคิดและค่านิยมของผู้คนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในนวนิยายเรื่องนี้ด้วยการวิจารณ์พฤติกรรมมนุษย์ในสังคมไทยในเวลานั้นอย่างเด่นชัด เช่น การวิจารณ์การติดยึดคุณค่าของเปลือกมากกว่าเนื้อในแท้ รู้เห็นว่า มนุษย์ในทุกวันนี้ติดยึดอยู่ที่เปลือกนอกมากกว่าการพิจารณาให้เห็นแก่นแท้ของกันและกัน ดังที่ผู้ประพันธ์บรรยายว่า

" รุ่งน้อยใจว่า คุณสมบัติไม่ใช่เครื่องวัดชั้นของบุคคล การแบ่งชั้นวรรณะทุกวันนี้อาศัยความอุปโลกน์ มงกุฎเมื่อสวมศีรษะคนจรจัดก็ทำให้คนจรจัดนั้นกลายเป็นกษัตริย์ไปได้ ท่านโหมค้ายาม นรพจารย์ของพวกดาราศาสตร์ เมื่อตอนปลายแห่งชีวิตได้ชื่อว่าเป็นยากก็เพราะสวมเสื้อผ้าขาด กระรุ่งกระริ่ง มีการกินอยู่ไม่ดีกว่าขอทาน ถ้าหากมนุษย์ไม่หลงว่าความอุปโลกน์เป็นความจริง ชายจรจัดจะมาเป็นกษัตริย์ไม่ได้ และโหมค้ายามจะต้องเป็นนักปราชญ์ที่มีคนกราบไหว้ ไม่ปล่อยให้อดอยากยากจน มนุษย์ไม่เคยฉลาดพอที่จะสร้างเครื่องมือที่ประณีตสำหรับแสดงฐานะของบุคคล แม้ว่าจะได้สร้างเครื่องมือสำหรับวัดสิ่งอื่นขึ้นมากมายแล้ว โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์" (หน้า 97)

แม้อุไรวรรณ ซึ่งในชั้นแรกดูเป็นคนทันสมัยเป็นผู้มีความคิดอ่าน ก็ยังติดอยู่กับรูปแบบภายนอกของมนุษย์ การที่อุไรวรรณปฏิเสธข้อเสนอการขอแต่งงานของรุ่ง ก็เพราะรุ่งไม่ได้เป็นคนยากจน จึงหมดคุณสมบัติที่น่าสนใจสำหรับอุไรวรรณอีกต่อไป รุ่งกล่าววิจารณ์ทัศนะของอุไรวรรณอย่างตรงไปตรงมาว่า "ถ้าคุณเป็นคนจน คุณก็คงทำให้เหมือนคนทั้งหลาย คือเลือก

แต่งงานกับคนมีเงิน แต่เมื่อคุณมีเงินแล้วเช่นนี้ คุณก็หมายจะแต่งงานกับมหาบุรุษ เพื่อจะอาศัยเกาะชื่อเสียงของเขาไปสู่ความมีหน้ามีตาด้วย” (หน้า 185)

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ได้แสดงภาพเปรียบเทียบของคนสมัยเก่าและคนสมัยใหม่ที่ยึดค่านิยมต่างกัน เช่น ความคิดของวีรพันธุ์เพื่อนของเขาซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ มีทัศนะแตกต่างจากคนรุ่นเก่าดังเช่นพระยามหาเทวาฯ บิดาของเขาเอง ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า “วีรพันธุ์เป็นหนุ่มในรุ่นที่ชาติต่างๆ กำลังมีการปฏิวัติทางการเมืองการปกครอง ระเบียบต่างๆ ถูกรื้อถอน ถูกแก้ไข เขาเกิดและเติบโตขึ้นในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อเขาเป็นหนุ่มแล้ว เขาได้เห็นปฎิหาริย์อันน่าพิศวงของฮิตเลอร์ จึงรับเอาฮิตเลอร์มาเป็นวีรบุรุษ จิตใจของวีรพันธุ์เต็มไปด้วยความแข่งขัน ความเร็ว ความเด่นความดัง และความกดขี่อื่นๆ” (หน้า 111) ในขณะที่แสดงภาพของพระยามหาเทวาฯ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับมาในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้เป็นผู้ที่มีระเบียบแบบแผนอันดีงาม มีรสนิยมประณีตตามแบบ “ผู้ดีเก่า” ซึ่งเป็นภาพเปรียบเทียบของคนต่างยุคกันดังนี้

ท่านเจ้าคุณเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับอย่างเคร่งครัด
มาแต่เล็กแต่น้อยตามระเบียบแบบแผนของผู้ดีอย่างที่ยึด
ปฏิบัติกันในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง รสนิยมของท่านจึงเป็นไป
ในทางนุ่มนวล ถึงแม้เร็วในความเคลื่อนไหว เบาและไพเราะเมื่อ
เกี่ยวกับเสียง กลมกลืนไม่สะดุดสะดุดตาเมื่อเกี่ยวกับสี ความ
มีทรวดทรงเฉพาะตัว โดยกอบประด้วยประโยชน์เมื่อเกี่ยวกับรูป...
(หน้า 110)

ในการวิจารณ์พฤติกรรมของคน ผู้ประพันธ์มักแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กำลังวิจารณ์ความคิดของคนในยุคสมัยที่ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ด้วยการใช้คำขยายได้แก่คำบอกเวลาหรือคำชี้เฉพาะที่ระบุสมัยอย่างชัดเจน เช่น การวิจารณ์ค่านิยมของคนที่ทำให้ความสำคัญแก่เงินว่า “สมัยนี้ แม้แต่ความรักก็อาศัยเงิน”⁴ (หน้า 49) หรือการวิจารณ์การเคารพนับถือคนที่อำนาจมากกว่ายึดในเกียรติและศักดิ์ศรีที่เคยมี ซึ่งนับเป็นเรื่องน่าเย้ยหยันยิ่งในยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ รุ่งเห็นว่า ในยุคสมัยนี้คนที่مبرรดาศักดิ์สูงก็อาจจะยอมกราบไหว้คนที่ต่ำกว่าถ้าผู้นั้นมีอำนาจ ดังคำกล่าวที่ว่า “คนชั้นพระยาเตี้ยวันนี้ ก็พากันหมอบกราบ “คุณหลวง” หัวกลาตามๆ กัน” (หน้า 73) นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงคนที่เห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม เช่น “ในระบอบการปกครองอย่างนี้ ได้เทวดามาเป็นรัฐบาลเมื่อไรนั่นแหละ การเห็นประโยชน์ตนและเล่นพวกพ้องจึงจะหายไปจากวงการการเมือง” (หน้า 132) ตัวอย่างเหล่านี้ได้สะท้อนทัศนเชิงวิจารณ์พฤติกรรมมนุษย์ในสังคมไทยของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ที่เห็นว่าความคิดและการกระทำของผู้คนในยุคนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของสังคม

4.2 การวิจารณ์สถาบันต่างๆ ทางสังคม

ผู้ประพันธ์ได้แทรกการวิจารณ์สถาบันและระบบสังคมของไทยที่สำคัญๆ ในเวลานั้น เช่น

4.2.1 สถาบันการเมืองการปกครอง

ในนวนิยายเรื่องนี้มีการวิจารณ์รัฐบาลและสถาบันการปกครองไว้หลายแห่งนับเป็นการวิจารณ์รัฐบาลในสมัยที่เขียนนวนิยายอย่างตรงไปตรงมา

⁴ เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

เช่น วิจารณ์การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยผ่านคำอธิบายของ
อำนวยการเจ้าของหนังสือพิมพ์ที่ร้องส่งบทความไปลงตีพิมพ์ว่า "ถ้าคุณจะมี
หนังสือเช่นนี้ในเมืองไทย คุณก็ต้องรอให้เขาแก้ไขรัฐธรรมนูญ ยุบเลิกบท
เฉพาะกาลและมีรัฐบาลตามระบอบประชาธิปไตยเสียก่อน ลองพิมพ์เวลานี้สิ
ถ้าไม่ถูกจับก็เคราะห์ดี คุณก็รู้แล้วว่าผู้นำในวังปารุศย์ เขาทนไม่ได้ที่จะยอมให้
มีคนพูดเสียงที่แปลกไปจากเสียงของเขา" (หน้า 170) หรือการกล่าวว่า "ถ้าการ
ปกครองยังคงเป็นแบบสืบทอด ใช้อำนาจกดขี่ประชาชนของรัฐบาล ความคิด
ในทางก้าวหน้าจะไม่ได้รับโอกาสปฏิบัติตามควร" (หน้า 202) หรือการวิจารณ์
นักการเมืองอย่างตรงไปตรงมาว่า "การแก้ไขเศรษฐกิจจะต้องแก้ที่นิสัย
นักการเมือง ซึ่งส่วนมากดำเนินนโยบายอย่างใจแคบคิดสั้น หันหลังเข้าหากัน"
(หน้า 134)

นอกจากนี้ หากพิจารณาข้อวิจารณ์แล้วจะพบว่า ข้อวิจารณ์บางข้อนั้น
ไม่ได้มุ่งเฉพาะรัฐบาลไทยเท่านั้น แต่เป็นการวิจารณ์ในระดับที่กว้างไปยังสังคม
โลก เช่นความคิดของรุ่งที่มีต่อรัฐบาลคือ "วิญญูณสงครามได้ทำให้รัฐบาล
คณะชาตินิยมได้รับมอบอำนาจบริหารติดต่อกันมาหลายชุด และรัฐบาล
เช่นนั้น ก็หว่านพืชรักชาติลงในจิตใจยูวชน ความรักชาตินั้นในบางแห่งบาง
เวลาก็ได้ถูกเร่งเร้าขึ้นจนเป็นไปในทางรุกราน โลกจึงไม่มีความสงบ
ความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศเป็นไปได้เพียงชั่วคราว แม้แต่ระหว่างชน
ชาติเดียวกันก็ตาม" (หน้า 138) การวิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมานี้เอง ทำ
ให้รัฐบาลเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นภัยต่อการปกครอง และผู้ประพันธ์จึงถูก
ควบคุมตัวไปจองจำไว้ที่เกาะเต่าซึ่งทำให้สุขภาพร่างกายของผู้ประพันธ์ทรุด
โทรม และเมื่อพ้นโทษก็มีชีวิตอยู่ได้อีกไม่นานนัก

4.2.2 สถาบันสื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์)

ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่า หน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์ในสังคมไทยในเวลานั้นมีความสำคัญมาก เพราะถือได้ว่าเป็นผู้ให้การศึกษาแก่ประชาชน แต่ก็มีความเห็นว่า นักหนังสือพิมพ์ในเมืองไทยยังไม่ได้รับผิดชอบหน้าที่นี้อย่างแท้จริง ดังที่แสดงผ่านความเห็นของรุ่งซึ่งกล่าววิจารณ์บทบาทหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ว่า

นักหนังสือพิมพ์เมืองเราในส่วนรวมยังอ่อนการศึกษา
สติปัญญาของเขายังไม่เพียงพอแก่หน้าที่อันสำคัญ
บรรณาธิการโดยมากเป็นแต่ผู้เฉลี่ยฉลาดในการเขียนหนังสือ
ขายได้ เขารู้จักใจของประชาชน แต่ไม่ใช่ผู้นำความคิดของ
ประชาชนแม้กระนั้นก็ตื่นตัวเองว่าเป็นนักประพันธ์ เขานับถือ
ตนเองและนับถือเพื่อนผู้มีความสามารถคล้ายคลึงกับเขาว่าเป็น
ผู้มีฝีมือทางวรรณกรรม กันคิดว่าเขาจะทำหน้าที่บรรณาธิการได้
ดีขึ้น ถ้าหากได้ศึกษาวิทยาการทั่วไปมากขึ้นอีกสักหน่อย เขา
ควรเป็นผู้รู้จักโลก และเมื่อเขาเขียน ก็อย่าให้เป็นการแสดงฝีมือ
ทางเล่นลิ้น แต่ขอให้ "สัจจะ" อยู่ในเรื่องที่เขานำมาแสดงนั้น
ด้วย (หน้า 142)

รุ่งยังมีความเห็นว่า นักหนังสือพิมพ์นั้น แทนที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน กลับทำหน้าที่เป็น "ผู้หลอหลวงพรรคการเมืองไปเสียเกือบหมด" (หน้า 142) แม้จะกล่าวได้ว่า ยังพอมีหนังสือพิมพ์ที่เผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนดังเช่น *ผดุงวิทยา* แต่ก็เป็นส่วนน้อย และหนังสือพิมพ์ที่ทำหน้าที่เหล่านี้ในที่สุดก็ถูกทางการเข้าตรวจค้นจับกุม และเมื่อตำรวจได้พบต้นฉบับของรุ่งเรื่อง *"The Sight of Future Siam"* ที่ส่งให้ผดุงวิทยาเพื่อตีพิมพ์ รุ่งจึงถูก

ตำรวจจับในฐานะกบฏต่อราชอาณาจักร หนังสือพิมพ์ที่ยืนอยู่ข้างความถูกต้อง จึงไม่อาจจะรอดพ้นจากการกวาดล้างของรัฐบาลไปได้ บรรยายภาพความขัดแย้งระหว่างสื่อมวลชนกับรัฐบาลที่ผู้ประพันธ์แสดงออกมานี้จึงน่าจะเป็น บรรยายภาพของการทำงานของนักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ดังเห็นได้ว่า การแสดงความเห็นทางการเมืองผ่านสื่อสิ่งพิมพ์อาจเป็นภัยต่อผู้เขียนมาตั้งแต่ ช่วงเวลาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานเช่น เช่น กุหลาบ สาย ประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา เขียนบทความเรื่อง “มนุษยภาพ” ลงพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์ศรีกรุง เมื่อ พ.ศ.2472 หนังสือพิมพ์ก็ถูกสั่งปิดและแท่นพิมพ์ถูก ล่ามโซ่ (เสถียร จันทิมาธร, 2544: 157) แม้ในยุคสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการ ปกครองที่ได้ชื่อว่าเป็นยุค “ประชาธิปไตย” แต่รัฐบาลก็ยังคงใช้อำนาจในการ ปรามปรามผู้เป็นศัตรูทางการเมือง หนังสือพิมพ์ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนใน การแสดงความคิดเห็นของประชาชนก็อาจไม่พ้นข้อหานี้ไปได้ ดังเห็นได้จาก การออกพระราชบัญญัติการพิมพ์พุทธศักราช 2484 ในสมัยจอมพล ป.พิบูล สงครามเพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์ ดังนั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์จึงได้แสดง ให้เห็นภาพบรรยากาศของการทำงานของหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น พร้อมกับ วิเคราะห์นักหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนผู้มีอำนาจในบ้านเมืองเพื่อการค้ำของตน มากกว่าที่จะมุ่งให้ความรู้และข้อเท็จจริงแก่ประชาชน

4.2.3 ระบบธุรกิจและการค้า

นวนิยายเรื่องนี้ยังได้วิจารณ์ระบบธุรกิจและการค้าในสังคมไทยใน เวลานั้น ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะเกี่ยวกับวิธีการประกอบธุรกิจการค้าผ่านรู้งว่า เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ในด้านกำไรมากเกินไปโดยไม่คำนึงจริยธรรม ดัง ข้อความว่า

การค้าทุกวันนี้เป็นไปเพื่อกำไร สินค้าทุกอย่างทำขึ้นเพื่อหวังกำไร แต่อุตสาหกรรมซึ่งรัฐบาลเป็นเจ้าของก็ยักดาเนินกิจการเพื่อกำไรอีกเหมือนกัน การผลิตผลมิได้มุ่งไปในทางที่จะทำให้ราคาถูกลง วิธีการคดโกงได้นำมาใช้มากขึ้น แล้วสินค้าก็ทรามคุณภาพลง แม้แต่หนังสือพิมพ์ก็พยายามขายข่าวในทางที่จะทำให้ได้กำไรมากๆ ฉะนั้น ข่าวจึงไม่จำเป็นต้องตรงความจริง และสำนักพิมพ์หนังสืออ่านเล่นก็ได้พิมพ์หนังสือขึ้นโดยไม่คิดว่าอาจเป็นภัยแก่สังคม (หน้า 139)

ด้วยการค้าที่มุ่งหวังแต่กำไรนี่เองจึงเป็นเหตุให้ "เพาะวิญญูณสงคราม หรือวิญญูณแข่งขัน กำไรนี่แหละที่ทำให้มนุษย์ใจบาปหยาบเข้าคิดรังแกเผ่าเผ่าอื่นๆ กัน กำไรเป็นสิ่งที่เพาะนิสัยเห็นแก่ตัวและขัดขวางความเจริญของโลกทุกกระยะ" (หน้า 139)

น่าแปลกใจที่แม้ว่า ช่วงระยะเวลาของการแตงนวนินายเรื่องนี้จนถึงปัจจุบันจะผ่านไปแล้วไม่ต่ำกว่า 70 ปี แต่ปัญหาที่ปรากฏในเรื่องนี้ก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะการขายตัวของระบบทุนนิยมที่ให้คุณค่าแก่การสร้างผลกำไรสูงสุด จนอาจจะเลยคุณธรรม หรือการแสวงหาประโยชน์ส่วนตนจากอำนาจทางการเมือง หรือการปกครองแบบเผด็จการแอบแฝงในระบอบประชาธิปไตยก็ยังมีอยู่ในสังคมไทยจนแทบจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในยุคที่ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ประพันธ์นวนินายเรื่องนี้เลย

4.3 การเสนอแนวทางการเมืองการปกครองที่ควรจะเป็น

นอกจากการวิจารณ์สภาพการเมืองการปกครองและรัฐบาลอย่างเข้มข้นแล้ว นวนินายเรื่องนี้ได้เสนอข้อคิดเห็นของการปรับปรุงสภาพสังคมให้ดีขึ้น ส่วนนี้เองแม้จะไม่ใช่เป็นแก่นเรื่องหลัก แต่ผู้ประพันธ์ก็ให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

หย่อนไปกว่าการแสดงแนวคิดเชิงอุดมคติของรัง นวนิยายเรื่องนี้จึงได้รับการกล่าวถึงในฐานะการนำเสนอภาพสังคมอุดมคติในแนว Utopia เช่น การเสนอภาพของรัฐในอุดมคติที่ถึงพร้อมด้วยความสุขสงบที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วข้างต้น ผู้ประพันธ์ได้แสดงผลรูปของการจัดระบบสังคมตามแนวคิดทฤษฎีที่รังแสดงทัศนะไว้ในนวนิยายเรื่องนี้ว่า “ชาติไทยก็เป็นชีวิตโดยความปลงใจของคนไทยที่จะทำงานร่วมกันเป็นองคาพยพแห่งประเทศ ถ้าพลเมืองทำงานประสานกันดีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ชีวิตของชาติในรัฐนั้นๆ ก็ราบรื่น” (หน้า 147) แนวทางที่เสนอมานี้ผู้ประพันธ์มิได้กล่าวเฉพาะสังคมไทยเพียงเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายวงไปถึงการเมืองการปกครองที่ควรมีความประสานกลมกลืนกันในระดับโลก โดยที่ไม่ต้องแบ่งเชื้อชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดการจัดสังคมโลกโดยอาศัยหลักการการทำงานที่ร่วมมือกันประจักษ์จลนทฤษฎีในร่างกายของมนุษย์ ดังที่รังมีความเห็นว่าในโลกปัจจุบันนี้ไม่มีรัฐใดที่สมบูรณ์ด้วยตัวเองดังนั้นจึงสมควรที่จะจัดการปกครองด้วยการรวมรัฐเข้าด้วยกันเป็นรัฐใหม่ ซึ่งอาจเป็นรัฐทวีปหรือรัฐโลก และในอนาคต การขยายรัฐก็น่าจะเกิดจากความประสงค์ของพลเมืองซึ่งรัฐได้จัดให้มีการศึกษาสูงพอที่จะมองเห็นอนาคตของตนเอง นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอเรื่องการจัดการศึกษาให้แก่พลเมือง การแบ่งงานตามความสามารถและความถนัดโดยอาศัยคำแนะนำของนักจิตวิทยา

จะเห็นได้ว่า ข้อเสนอหลายอย่างในนวนิยายเรื่องนี้ แม้จะเป็นเรื่องของอุดมคติ แต่ก็มีความทันสมัย โดยเฉพาะในสมัยโลกาภิวัตน์ซึ่งสังคมโลกมีความเชื่อมโยงกัน แนวคิดบางอย่างที่ผู้ประพันธ์เสนอไว้ในนวนิยายผ่านความคิดเห็นของรังจึงนับว่ากำลังมีแนวโน้มที่เป็นจริง เช่น การร่วมมือกันระหว่างประเทศต่างๆ เช่น องค์การสหประชาชาติ หรือการจัดตั้งองค์กรเพื่อความร่วมมือระหว่างชาติในแต่ละทวีป เป็นต้น ส่วนข้อเสนอว่าควรมีภาษากลางที่สามารถ

ใช้ร่วมกัน ก็เห็นได้ชัดเจนว่า ในปัจจุบัน ภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญในการติดต่อสื่อสาร เป็นภาษากลางที่เชื่อมโยงการสื่อสารระหว่างสังคมแต่ละสังคมในโลกนี้

บทสรุป

ผลการศึกษานวนิยายเรื่องเมืองนิมิตร หรือ ความฝันของนักอุดมคติ สรุปได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้มีแก่นเรื่องหลักว่าด้วยความสำคัญของอุดมคติของมนุษย์และมีแก่นเรื่องรองคือแนวคิดสังคมในอุดมคติที่สร้างสรรคด้วยความรู้วิทยาศาสตร์ที่เป็นเหตุเป็นผล และประกอบด้วยความคุณธรรม ความยุติธรรมโดยผ่านความคิดและการกระทำของตัวละครเอก และการตั้งความหวังที่จะเห็น “โลกอันสมบูรณ์แบบ” ด้วยการฝากความหวังไว้ที่คนรุ่นหลัง อาจกล่าวได้ว่า แม่นวนิยายเรื่องนี้จะปรากฏในบรรณพิภพมานานหลายสิบปีแล้ว แต่นวนิยายเรื่องนี้ก็ยังคงทันสมัยด้วยแนวคิดอันทรงคุณค่า สมดังที่รุ่งเคยกล่าวไว้เกี่ยวกับหนังสือที่เขาเขียนว่าเป็นหนังสือสำหรับอนาคตเพื่อเป็น “เข็มทิศ” ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ดังข้อความว่า

กันเขียนสำหรับพิมพ์เมื่อรัฐบาลที่นิยมใช้อำนาจ
เด็ดขาดต้องพ้นจากอำนาจไปแล้ว ซึ่งจะเป็นอีกกี่สิบปีก็ช่าง
รัฐบาลของประเทศใดๆ ก็ตามย่อมขึ้นไปครองอำนาจและดำเนิน
นโยบายให้เหมาะกับกาลสมัย แต่หลักวิชาที่นำมาแสดงใน
หนังสือของกันไม่ขึ้นอยู่กับกาลสมัย มันเป็นความจริงที่คงอยู่คู่
โลก เพราะมันเป็นความจริงตามวิถีทางชีวิต รัฐบาลไม่ช้าก็
เปลี่ยนไป และตัวกันเองไม่ช้าก็ตาย แต่หนังสือของกันจะยังคง
อยู่เป็นเข็มทิศชี้ทางเดินแห่งชีวิตของอนุชน นั่นเป็นหน้าที่ของนัก
ชีววิทยา นั่นเป็นหน้าที่ของกัน นั่นเป็นเหตุผลที่กันได้เขียน

หนังสือเล่มนี้ทั้งๆ ที่กลัวว่า จะมีผู้เข้าใจผิดคิดว่ากันพยายามก่อ
การกบฏ (หน้า 144)

แม้วนิยายเรื่องนี้จะนำเสนอ "อุดมทัศน์" ของนักอุดมคติผู้ซึ่งพบกับ
ความผิดหวังเพราะในโลกความเป็นจริงอาจไม่เป็นไปตามความที่เขาเคยคิด
เคยฝันไว้ และการนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยรวมถึงสังคมโลกหลาย
ด้านที่ผู้ประพันธ์นำเสนอก็ยังคงเป็นปัญหาสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน แต่วนิยาย
เรื่องนี้ก็ยังไม่มอมองในแง่ดี ให้ความหวัง และสร้างกำลังใจให้แก่ผู้มีอุดมคติทุก
คนไม่ให้ย่อท้อต่ออุปสรรค เพียงแต่ขอให้ยืนหยัดต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีกว่า แล้ววัน
หนึ่งสังคมอุดมคติก็คงจะมาถึงแม้ว่าจะต้องใช้เวลานานก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

ชัยนิมิตร นวรัตน์, ม.ล., บรรณาธิการ. 2551. **ความฝันของนักอุดมคติ**

ชีวิตและงานของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพฯ: นิพันธ์.

ชาวนิวทรี เกษตรศิริ. 2549. **ประวัติศาสตร์เมืองไทย 2475-2500**. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ตรีศิลป์ บุญขจร. 2542. **นวนิยายกับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิมิตรมงคล นวรัตน์. 2551. **ชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง**. ใน **ความฝันของนัก**

อุดมคติ ชีวิตและงานของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์.

พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: นิพันธ์.

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2543.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

2545. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2549. "เมืองนิมิตร ของมาลัย ชูพินิจ" วรรณวิทัศน์.

6 (พฤศจิกายน), 118 – 137.

สารานุกรมแนะนำหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน. 2542. กรุงเทพฯ:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เสถียร จันทิมาธร. 2544. แนวคิดนักเขียนไทย 2474-2485. ใน **ชีวิตกับความ**

ไผ่ผ่น. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวรรณกรรม คณะกรรมการเฉลิมฉลองอนุสรณ์

สถานวีรชนประชาธิปไตย.